

**ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ**

Τεύχος Β΄

Β΄ ΤΑΞΗ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

6ος τόμος

**Υπεύθυνος για το Παιδαγωγικό
Ινστιτούτο : Κώστας Μπαλάσκας,
Σύμβουλος Π.Ι.**

**Επιμέλεια έκδοσης
Πολυτίμη Γκέκα**

**Επιμέλεια εξωφύλλου:
Βάσω Αβραμοπούλου**

**Εικόνα εξωφύλλου: Κωνσταντίνος
Παρθένης (1878-1967)
Το λιμάνι της Καλαμάτας (1911)
Εθνική Πινακοθήκη**

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

**Ομάδα Εργασίας Ινστιτούτου
Εκπαιδευτικής Πολιτικής
(Άννα Σπανάκη)
(Επιμέλεια: Χατζηκωνσταντινίδου
Χρυσούλα)**

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ**

**Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ
Δ. ΚΑΡΒΕΛΗΣ
Χ. ΜΗΛΙΩΝΗΣ
Κ. ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ
Γ. ΠΑΓΑΝΟΣ
Γ. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ**

6ος τόμος

Πούσι

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ γράφτηκε το 1940 και έδωσε τον τίτλο στη συλλογή που κυκλοφόρησε το 1947. Θαλασσινός ποιητής και ναυτικός στο επάγγελμα ο Καββαδίας, μας έδωσε ποιήματα με τις εμπειρίες του από τη ζωή της θάλασσας.

**Έπεσε το πούσι* αποβραδής
το караβοφάναρο χαμένο
κι έφτασες χωρίς να σε προσμένω
μες στην τιμονιέρα να με δεις.**

πούσι: αχλή, καταχνιά.

**Κάτασπρα φοράς κι έχεις βραχεί,
πλέκω σαλαμάστρα* τα μαλλιά σου.
Κάτου στα νερά του Port Régassu*
βρέχει πάντα τέτοιαν εποχή.**

**Μας παραμονεύει ο θερμαστής
με τα δυο του πόδια στις καδένες*.
Μην κοιτάς ποτέ σου τις αντένες*
με την τρικυμία· θα ζαλιστείς.**

**σαλαμάστρα: σκοινί πλοίου (ιταλ.
λέξη, ναυτ.).**

**Port Régassu: (Πορτ Πεγκάσσου)-
πρόκειται για τον κόλπο του Πη-
γάσσου στη Ν. Ζηλανδία.**

καδένα: αλυσίδα· εδώ του πλοίου.

**αντένα: κεραία. Στα πλοία, το ξύλο
που κρέμεται στη μέση του ιστού.**

**Βλαστημά ο λοστρόμος τον καιρό
κι είν' αλάργα* τόσο η Τοκοπίλα*.
Από να φοβάμαι και να καρτερώ
κάλλιο περισκόπιο* και τορπίλα*.**

**Φύγε! Εσέ σου πρέπει στέρα γη.
Έρθες να με δεις κι όμως δε
μ' είδες'**

αλάργα: μακριά.

Τοκοπίλα: λιμάνι στη Β. Χιλή.

περισκόπιο: οπτική συσκευή με φακούς και πρίσματα που χρησιμοποιείται από τα υποβρύχια όταν βρίσκονται σε κατάδυση για την παρατήρηση του ορίζοντα.

τορπίλα: βλήμα που εξακοντίζουν τα πολεμικά πλοία και τα υποβρύχια. Οι Γερμανοί είχαν αρχίσει να χτυπούν τα εμπορικά πλοία.

έχω απ' τα μεσάνυχτα πνιγεί
χίλια μίλια πέρ' απ' τις Εβρίδες*.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Ο ποιητής βλέπει μια οπτασία που τη συμπλέκει με πραγματικές καταστάσεις και με σκέψεις του. Ποια είναι η οπτασία, ποιες οι πραγματικές καταστάσεις, ποιες οι σκέψεις και ποιο το περιεχόμενό τους;**
- 2. Ποιες διαστάσεις από τη ζωή του ναυτικού μάς δίνει το ποίημα;**
- 3. Λαβαίνοντας υπόψη ότι το ποίημα συγκεντρώνει τα κύρια γνωρίσματα της ποίησης του Καββαδία και, διαβάζοντας το βιογραφικό σημείωμα**

Εβρίδες: μικρά νησιά στα δυτικά της Σκωτίας. Εδώ πρόκειται για τις Νέες Εβρίδες, στην Αυστραλία.

του ποιητή, να συνθέσετε μια σύντομη εργασία για την ποίηση του Καββαδία.

Νίκος Καββαδίας (1910-1975)

Γεννήθηκε στο Χαρμπίν της Μαντζουρίας από γονείς Κεφαλονίτες και υπηρέτησε στο εμπορικό ναυτικό ως ασυρματιστής. Η πρώτη του συλλογή με τον τίτλο Μαραμπού (1933) προκάλεσε ζωνηρή εντύπωση και ευνοϊκά σχόλια στους πνευματικούς κύκλους για τη νέα αίσθηση που έφερνε η εξωτική αυτή ποίηση με τους ναυτικούς όρους, τα μακρινά λιμάνια και τη γοητεία της περιπέτειας. Άλλες συλλογές: Πούσι (1947), Τραβέρσο (1975) και το πεζό Βάρδια (1954).

**ΝΕΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ
ΤΟΥ ΙΣΠΑΝΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ
ΦΕΝΤΕΡΙΚΟ ΓΚΑΡΘΙΑ ΛΟΡΚΑ*
ΣΤΙΣ 19 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ ΤΟΥ 1936
ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΧΑΝΤΑΚΙ ΤΟΥ ΚΑΜΙΝΟ
ΝΤΕ ΛΑ ΦΟΥΕΝΤΕ**

...una acción vil y disgraciado*
**Η Τέχνη κι η ποίηση δεν μας
βοηθούν να ζήσουμε:**

**Λόρκα (1899-1936): εκτελέστηκε
από τους φαλαγγίτες του Φράνκο
στον ισπανικό εμφύλιο πόλεμο.
una acción...: μια πράξη άναντρη
και απεχθής· το μότο αυτό που
είναι γραμμένο στα ισπανικά χαρα-
κτηρίζει τη δολοφονία του Λόρκα.**

η τέχνη και η ποίησης μας βοηθούνε
να πεθάνουμε

περιφρόνησις απόλυτη
αρμόζει
σ' όλους αυτούς τους θόρυβους
τις έρευνες
τα σχόλια επί σχολίων
που κάθε τόσο ξεφουρνίζουν
αργόσχολοι και ματαιόδοξοι
γραφιάδες
γύρω από τις μυστηριώδικες κι
αισchrές συνθήκες
της εκτελέσεως του κακορίζικου
του Λόρκα
υπό των φασιστών

μα επί τέλους! πια ο καθείς
γνωρίζει πως
από καιρό τώρα
– και προ παντός στα χρόνια
τα δικά μας τα σακάτικα–

είθισται*
να δολοφονούν
τους ποιητάς

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Οι συνθήκες του θανάτου του Λόρκα προκάλεσαν σωρεία δημοσιευμάτων. Ο ποιητής προσθέτει νέα για το θάνατο του Λόρκα ή για το θάνατο των ποιητών;**
- 2. Πώς αντιλαμβάνεστε το νόημα της πρώτης και της τελευταίας στροφής; Συνδέονται μεταξύ τους οι στροφές αυτές;**
- 3. Βασικό χαρακτηριστικό γνώρισμα του ποιήματος είναι η πικρή ειρωνεία· μπορείτε να δικαιολογήσετε αυτή την άποψη;**

είθισται: συνηθίζεται.

Νίκος Εγγονόπουλος (1910-1985)

**Ζωγράφος και ποιητής.
Γεννήθηκε στην Αθήνα και
σπούδασε στην Ανωτάτη
Σχολή Καλών Τεχνών
Αθηνών. Προχώρησε από
τους πρώτους στον υπερρεαλισμό
και στην ποίηση και στη ζωγραφι-
κή. Επαναστατικός και προκλητικός
στην ποίησή του ενόχλησε από τις
πρώτες κιόλας ποιητικές του συλ-
λογές το μέσο αστό, με την τολμηρή
του φαντασία και την αποστροφή
του για καθετί λογικό και συμβατικό,
και ξεσήκωσε εναντίον του την αγα-
νάκτηση και το σκώμμα. Παρέμεινε
όμως συνεπής υπερρεαλιστής και
στις μεταπολεμικές συλλογές του,
παρά την αντίδραση που προκάλε-
σε. Ως ζωγράφος εξέθεσε έργα του**

σε πολλές Πανελλήνιες Εκθέσεις, καθώς και σε πολλές πόλεις της Ευρώπης και στην Αμερική. Ποιητικές συλλογές: Μην ομιλείτε εις τον οδηγόν (1938), Τα Κλειδοκύμβαλα της Σιωπής (1939), Επτά Ποιήματα (1944), Έλευσις (1948), Εν Ανθρώπῳ Ἑλληνι λόγῳ (1957), Κοιλιάδα με τους Ροδώνες (1979). Μετέφρασε ποιήματα των Λωτρεαμόν, Μαγιακόφσκι, Λόρκα, Μποντλέρ, Ντε Κίρικο, Τζαρά και Πικάσο.

Μελισσάνθη

Στη νύχτα που έρχεται

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ αναφέρεται στη ζωή του ανθρώπου, από τότε που γεννιέται ως την ώρα που αντιμετωπίζει τον ερχομό της νύχτας, δηλαδή του θανάτου.

**Ξεκινάμε ανάλαφροι καθώς
η γύρη
που ταξιδεύει στον άνεμο
Γρήγορα πέφτουμε στο χώμα
ρίχνουμε ρίζες, ρίχνουμε κλαδιά
5 γινόμαστε δέντρα που διψούν
ουρανό
κι όλο αρπαζόμαστε με δύναμη
απ' τη γη**

Μας βρίσκουν τ' ατέλειωτα
καλοκαίρια
τα μεγάλα κάματα. Οι άνεμοι,
τα νερά
παίρνουν τα φύλλα μας.

10 Αργότερα
πλακώνουν οι βαριές συννεφιές
μας τυραννούν οι χειμώνες κι
οι καταιγίδες

Μα πάντα αντιστεκόμαστε,
ορθωνόμαστε
πάντα ντυνόμαστε με νέο
φύλλωμα

14 Ωστόσο, φτάνει ένας άνεμος
παράξενος
–κανείς δεν ξέρει πότε κι από
πού ξεκινά–
μας ρίχνει κάτω μ' όλες μας
τις ρίζες στον αέρα.

Για λίγο ακόμα μες
στη φυλλωσιά μας

α) Ποιο είναι το πραγματικό νόημα των μεταφορικών εκφράσεων κάθε θεματικής ενότητας;

β) Η τελευταία θεματική ενότητα δημιουργεί μια εξωπραγματική ατμόσφαιρα. Μπορείτε να επισημάνετε τις λέξεις ή τις φράσεις που περισσότερο την εκφράζουν;

Μελισσάνθη (1910-1990)

Φιλολογικό ψευδώνυμο της Ήβης Σκανδαλάκη, που γεννήθηκε το 1910 στην Αθήνα. Σπούδασε Γαλλική και Γερμανική Φιλολογία. Στα ελληνικά γράμματα εμφανίστηκε το 1930 με την ποιητική συλλογή Φωνές Εντόμου. Η ποίησή της είναι διαποτισμένη από έντονα θρησκευ-

τικά βιώματα συνδυασμένα με όλη την αγωνία για την τύχη της ανθρωπίνης ύπαρξης. Ποιητικές συλλογές: Φωνές Εντόμου (1930), Προφητείες (1931), Φλεγόμενη Βάτος (1935), Ο Γυρισμός του Ασώτου (1936), Ωσανά και Οραματισμοί (1939), Λυρική Εξομολόγηση (1945), Η Εποχή του Ύπνου και της Αγρύπνιας (1950), Ανθρώπινο Σχήμα (1961), Το Φράγμα της Σιωπής (1965), Εκλογή (1930-1950), Τα Ποιήματα (1934-1974), 1975.

Οδυσσέας Ελύτης

Η τρελή ροδιά

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ είναι γεμάτο από αισθήματα αισιοδοξίας και εικόνες της ελληνικής φύσης, που μέσα στη φαντασία του ποιητή συμπλέκονται με τη μόνιμη εικόνα μιας τρελής ροδιάς. Αυτή βρίσκεται στο επίκεντρο κάθε στροφής. Στη μεταμορφωτική της δύναμη αποδίδει ο ποιητής ό,τι βλέπει γύρω του και ό,τι αισθάνεται. Αλλά και η ίδια η ροδιά συχνά μεταμορφώνεται με τη δύναμη της φαντασίας του ποιητή.

Πρωινό ερωτηματικό
κέφι à pleine haleine*

à pleine haleine με γεμάτη την αναπνοή, με μια ανάσα.

Σ' αυτές τις κάτασπρες αυλές
όπου φυσά ο νοτιάς
Σφυρίζοντας σε θολωτές καμάρες,
πέστε μου είναι η τρελή ροδιά
Που σκιρτάει στο φως σκορπίζο-
ντας το καρποφόρο γέλιο της
Με ανέμου πείσματα και ψιθυρίσμα-
τα, πέστε μου είναι η τρελή ροδιά
5 Που σπαρταράει με φυλλωσιές
νιογέννητες τον όρθρο
Ανοίγοντας όλα τα χρώματα
ψηλά με ρίγος θριάμβου;

Όταν στους κάμπους που
ξυπνούν τα ολόγυμνα κορίτσια

στ. 2. θολωτές καμάρες: των
νησιωτικών σπιτιών.

στ. 7. που ξυπνούν (οι κάμποι)- δηλ.
το πρωί. Η σειρά των λέξεων: όταν
τα ολόγυμνα κορίτσια θερίζουνε
στους κάμπους που ξυπνούν.

Θερίζουνε με τα ξανθά τους
χέρια τα τριφύλλια
Γυρίζοντας τα πέρατα
των ύπνων τους, πέστε μου
είναι η τρελή ροδιά

10 Που βάζει ανύποπτη μες στα
χλωρά πανέρια τους τα φώτα
Που ξεχειλίζει από κελαηδισμούς
τα ονόματά τους, πέστε μου
Είναι η τρελή ροδιά που μάχεται
τη συννεφιά του κόσμου;

Στη μέρα που απ' τη ζήλια της
στολίζεται μ' εφτά λογιώ φτερά

στ. 11. που ξεχειλίζει κτλ.: που κά-
νει ν' ακούονται τα ονόματά τους
σαν πλήθος από κελαηδισμούς.

**Ζώνοντας τον αιώνιον ήλιο με
χιλιάδες πρίσματα
15 Εκτυφλωτικά, πέστε μου είναι
η τρελή ροδιά
Που αρπάει μια χαίτη μ' εκατό
βιτσιές στο τρέξιμό της
Ποτέ θλιμμένη και ποτέ γκρινιαρά,
πέστε μου είναι η τρελή ροδιά
Που ξεφωνίζει την καινούρια
ελπίδα που ανατέλλει;**

**Πέστε μου, είναι η τρελή ροδιά
που χαιρετάει στα μάκρη
20 Τινάζοντας ένα μαντίλι φύλλων
από δροσερή φωτιά**

**στ. 14. με χιλιάδες πρίσματα: με
χιλιάδες ιριδισμούς (σαν αυτούς
που βλέπουμε όταν κοιτάζουμε
μέσα από κρυστάλλινα πρίσματα).**

**στ. 19. που χαιρετάει: να συνδεθεί
με το: μια θάλασσα (στ. 21).**

**Που σπάει με φως καταμεσής
του κόσμου τις κακοκαιριές
του δαίμονα**

**Που πέρα ως πέρα την κροκάτη
απλώνει τραχηλιά της μέρας**

**Την πολυκεντημένη από σπαρτά
τραγούδια, πέστε μου είναι
η τρελή ροδιά**

**30 Που βιαστικά ξεθλυκώνει
τα μεταξωτά της μέρας;**

**Σε μεσοφούστανα πρωταπριλιάς
και σε τζιτζίκια
δεκαπενταυγούστου**

**Πέστε μου, αυτή που παίζει, αυτή
που οργίζεται, αυτή
που ξελογιάζει**

**Τινάζοντας απ' τη φοβέρα
τα κακά μαύρα σκοτάδια της
Ξεχύνοντας στους κόρφους
του ήλιου τα μεθυστικά πουλιά**

**Πέστε μου, αυτή που ανοίγει
τα φτερά στο στήθος
των πραγμάτων
Στο στήθος των βαθιών
ονείρων μας, είναι η τρελή ροδιά;**

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Σε κάθε στροφή η τρελή ροδιά παρουσιάζεται να συμμετέχει ενεργητικά. Να επισημάνετε α) πού επενεργεί κάθε φορά η τρελή ροδιά; β) πώς επενεργεί;**
- 2. Το τοπίο, που προβάλλεται, σε ποιο ελληνικό χώρο προσιδιάζει;**
- 3. Τι είναι, τελικά, για τον ποιητή η τρελή ροδιά;**
- 4. Ανταποκρίνεται το ποίημα στο μότο που έβαλε ο ποιητής (πρωινό ερωτηματικό κτλ.); Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.**

Φρέσκο καθώς ξεπήδαγε από
τους αιώνες
5 Το απομεσήμερο για μια στιγμή
καθήσαμε
και κοιταχτήκαμε βαθειά μέσα
στα μάτια
Μια πεταλούδα πέταξε απ'
τα στήθια μας
Ήτανε πιο λευκή
Απ' το μικρό λευκό κλαδί
της άκρης των ονείρων μας
10 Ξέραμε πως δεν ήταν να σβηστεί
ποτές
Πως δεν θυμότανε καθόλου
τι σκουλήκια έσερνε

Το βράδυ ανάψαμε φωτιά

στ. 10-11. πως ...έσερνε: να λάβετε υπόψη σας τα στάδια από τα οποία περνάει μια πεταλούδα.

Και τραγουδούσαμε γύρω

τριγύρω:

**Φωτιά ωραία φωτιά μη λυπηθείς
τα κούτσουρα**

**15 Φωτιά ωραία φωτιά μη φτάσεις
ως τη στάχτη**

**Φωτιά ωραία φωτιά καίγε μας
λέγε μας τη ζωή.**

Εμείς τη λέμε τη ζωή

την πιάνουμε απ' τα χέρια

Κοιτάζουμε τα μάτια της που

μας ξανακοιτάζουν

Κι αν είναι αυτό που μας μεθάει

μαγνήτης, το γνωρίζουμε

20 Κι αν είναι αυτό που μας πονάει

κακό, τόχουμε νιώσει

Εμείς τη λέμε τη ζωή,

πηγαίνουμε μπροστά

Και χαιρετούμε τα πουλιά της

που μισεύουνε

Είμαστε από καλή γενιά.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Σε ποιες ενότητες διαρθρώνεται το ποίημα και σε ποιες ώρες της μέρας αντιστοιχεί η καθεμιά;

2. Η ποιητική συλλογή 'Ηλιος ο Πρώτος, στην οποία ανήκει το ποίημα, κυκλοφόρησε κατά τη διάρκεια της κατοχής (1943). Αν λάβουμε υπόψη μας ότι διακατέχεται από αισιοδοξία, να απαντήσετε στα παραπάνω ερωτήματα:

α) Σε ποιους στίχους εκφράζεται αυτή η αισιοδοξία;

β) Γιατί ο ποιητής μιλάει σε α' πληθυντικό πρόσωπο; Τι αισθάνεται ότι εκπροσωπεί;

γ) Ποιο είναι το μήνυμα του ποιήματος και σε ποιους στίχους εκφράζεται;

Η Μαρίνα των βράχων

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ ανήκει στη συλλογή Προσανατολισμοί. Ο ποιητής, επηρεασμένος από τις αρχές του υπερρεαλισμού, στηρίζεται βασικά στο υλικό των εικόνων και των λέξεων. Κύριο χαρακτηριστικό των λέξεων και των εικόνων, που χρησιμοποιεί, είναι η συναισθηματική φόρτιση και, πολλές φορές, η κάποια ασάφεια ως προς το νόημά τους (για τις λέξεις) ή ως προς το ακριβές τους περίγραμμα (για τις εικόνες). Έτσι, με μια φαντασία παντοδύναμη και υποταγμένη στο όνειρο, θέλει, όπως έγραψε ο ίδιος για τους σύγχρονους υπερρεαλιστές, «να ξαναδώσει το όραμα του κόσμου με όλη την ιερή χαρά της υλικής του υπόστασης, αλλά και με όλο το ρίγος της

καθαυτό ποιητικής του στιγμής».

Το ποίημα χωρίζεται απ' τον ποιητή σε 6 ενότητες. Η μέθοδος της ποιητικής του γραφής είναι επηρεασμένη απ' τις αρχές του υπερρεαλισμού. Διαβάζοντας το ποίημα πρέπει να 'χετε υπόψη σας ότι ο ποιητής:

1. Γράφει το ποίημα συνδιαλεγόμενος νοερά με την «ηρωίδα» του. Για να το φορτίσει περισσότερο, επαναλαμβάνει κατά διαστήματα μερικούς στίχους, που τους χρησιμοποιεί ως βασικά μοτίβα του ποιήματος: Μα πού γύριζες, έχεις μια γεύση τρικυμίας στα χείλη.

2. Αντλεί το υλικό των λέξεων και των εικόνων από τη φύση.

3. Παραθέτει τις εικόνες ακολουθώντας περισσότερο τους συνειρμούς, που η μνήμη και το συναίσθημα του επιβάλλουν.

4. Οι λέξεις και οι εικόνες που χρησιμοποιεί δεν είναι πάντοτε ακριβείς στο νόημά τους ή το περίγραμμά τους· αυτή η ασάφεια στο νόημα μερικών λέξεων (λ.χ. ηρωίδα ιάμβου) ή το περίγραμμα των εικόνων (λ.χ. έχεις μια γεύση τρικυμίας στα χείλη) κινητοποιεί περισσότερο τη φαντασία του αναγνώστη.

Πρώτη ενότητα (στ. 1-10) Στ. 1: Το ποίημα αρχίζει με τις φράσεις, που χρησιμεύουν ως βασικά μοτίβα του. Να προσέξετε ότι μια κατάσταση της θάλασσας (τρικυμία) αποδίδεται στα χείλη (όπως: γεύση τρικυμίας). Έτσι, ο πρώτος στίχος, με τις δυο φράσεις, που χρησιμεύουν και ως βασικά μοτίβα του, δίνει: α) μια κυριαρχική συναισθηματική κατάσταση της ηρωίδας (έχεις μια γεύση τρικυμίας στα χείλη) και β) τον απορημα-

τικό, ερωτηματικό τόνο, που διακόπτει κατά διαστήματα το ποίημα. Συγχρόνως εκφράζει τη συναισθηματική φόρτιση του ποιητή και δίνει μια εικόνα της ηρωίδας, όπως την έχει κρατήσει η μνήμη να τριγυρίζει παντού. Στ. 2: αποδίδεται στην πέτρα μια ιδιότητα, που της ανήκει (σκληρή) και μια που ανήκει στην ηρωίδα, στον άνθρωπο (ρέμβη): Στ. 3: για να δώσει την ένταση και τη δύναμη του ανέμου χρησιμοποιεί το επίθετο αετοφόρος: αυτός που φέρει τον αετό. Έτσι δίνεται η εικόνα μιας επέλασης. Στ. 5: Η χίμαιρα είναι μυθικό τέρας, που γεννήθηκε από την έχιδνα και τον Τυφώνα. Στα νεοελληνικά σημαίνει: πλάσμα της φαντασίας, απραγματοποίητος πόθος. Στο στίχο χρησιμοποιείται περισσότερο με τη νεοελληνική σημασία. Στ. 7-10: Ο ποιητής

κάνει μια αναδρομή στο τοπίο και την εποχή (στ. 7) και τις συντροφιές της ηρωίδας. Στ. 9: τους βαθιούς κυαμώνες (κύαμος· κουκί, θηλή)· εδώ οι κόρφοι των κοριτσιών.

Δεύτερη ενότητα (στ. 11-16). Η ενότητα αρχίζει με την ερωτηματική φράση του στ. 1 της πρώτης ενότητας (Μα πού γύριζες) Στ. 12: Διαφέρει από το στ. 2 της πρώτης ενότητας μόνο στο επίρρημα: ολημερίς - ολονυχτίς. Στ. 13-16: Το νόημα των παραινέσεων του ποιητή: να βλέπεις τη φωτεινή πλευρά των πραγμάτων (στ. 13), να τα χαίρεσαι αμέριμνη (στ. 14) ή να τριγυρνάς σαν ένα είδος ποιητικής ηρωίδας (στ. 15-16: ηρωίδα ιάμβου).

Τρίτη ενότητα (στ. 17-20). Να προσέξετε: α) την επανάληψη των δύο βασικών μοτίβων (στ. 17, 20) και

τη ζωγραφικότητα της όλης εικόνας (το κόκκινο χρώμα του φορέματος και το χρυσαφί του καλοκαιριού είναι οι εικόνες που δεσπόζουν).

Τέταρτη ενότητα (στ. 21-26). Η ενότητα αυτή συνεχίζει κάπως την πρώτη (στη δεύτερη ο ποιητής παρεμβαίνει με τις παραινέσεις του· στην τρίτη δεσπόζουν τα χρώματα). Στην τέταρτη την τοποθετεί πάλι στο θαλασσινό τοπίο (στ. 21-22), προσπαθεί να δώσει κάτι από τη συναισθηματική κατάσταση εκείνων των ημερών (στ. 23-25). Η λέξη των βυθών παίζει ανάμεσα στις δύο σημασίες: οι βυθοί της θάλασσας - το εσωτερικό του ανθρώπου. Στους βυθούς αυτούς σελαγίζει ο αστερίας της.

Πέμπτη ενότητα (στ. 27-36). Ο ποιητής αρχίζει πάλι να μιλά παραινετικά. Ενώ όμως στη δεύτερη ενό-

τητα την παρότρυνε να γεύεται τη ζωή, εδώ, αντίθετα, έχοντας υπόψη του πως κάποτε η νεότητα περνάει (στ. 28: ο χρόνος γλύπτης των ανθρώπων παράφορος: ο χρόνος δηλαδή σαν γλύπτης σκάβει, σκαλίζει τους ανθρώπους, τη ζωή των ανθρώπων) τη συμβουλεύει: Αυτό το καλοκαίρι μην περιμένεις να επαναληφθεί και να είσαι όπως είσαι τώρα (στ. 32), μην περιμένεις να ξαναγυρίσουν πίσω αυτές οι στιγμές (στ. 33-34). Ας προσέξετε επίσης τα εξής: Στο στ. 30 ο ποιητής τονίζει πως «σφίγγεις έναν έρωτα», έχεις τον έρωτα και στο στ. 31 προσθέτει το επίθετο πικρή.

Έκτη ενότητα (στ. 37-39). Το νόημα: Ως τώρα ήσOUNA κάτι σαν αίνιγμα, αινιγματική. Τώρα θα πάψεις να είσαι αίνιγμα (θ' αποχαιρετήσεις το

αίνιγμά σου) και θα μείνεις στυλωμένη στους βράχους δίχως παρελθόν ή μέλλον (δίχως χτες και αύριο) και στους κινδύνους των βράχων με κάτι από τη θυελλώδη σου εμφάνιση (με τη χτενισιά της θύελλας).

Έχεις μια γεύση τρικυμίας στα
χειίλη –Μα πού γύριζες
Ολημερίς τη σκληρή ρέμβη της
πέτρας και της θάλασσας
Αετοφόρος άνεμος γύμνωσε
τους λόφους
Γύμνωσε την επιθυμία σου ως
το κόκαλο

5 Κι οι κόρες των ματιών σου
πήρανε τη σκυτάλη
της Χίμαιρας
Ριγώνοντας μ' αφρό τη θύμηση!
Πού είναι η γνώριμη ανηφοριά
του μικρού Σεπτεμβρίου

Στο κοκκινόχωμα όπου έπαιζες
θωρώντας προς τα κάτω
Τους βαθιούς κυαμώνες των
άλλων κοριτσιών

10 Τις γωνιές όπου οι φίλες σου
άφηναν αγκαλιές τα δυοσμαρίνια*

–Μα πού γύριζες;
Ολονυχτίς τη σκληρή ρέμβη
της πέτρας και της θάλασσας
Σου 'λεγα να μετράς μες
στο γδυτό νερό τις φωτεινές του
μέρες

Ανάσκελη να χαίρεσαι την αυγή
των πραγμάτων

15 Ή πάλι να γυρνάς κίτρινους
κάμπους

δυοσμαρίνι: δεντρολίβανο.

Μ' ένα τριφύλλι φως
στο στήθος σου ηρωίδα ιάμβου*

Έχεις μια γεύση τρικυμίας
στα χείλη
Κι ένα φόρεμα κόκκινο σαν
το αίμα
Βαθιά μες στο χρυσάφι
του καλοκαιριού
20 Και τ' άρωμα των γυακίνθων –
Μα πού γύριζες

Κατεβαίνοντας προς
τους γιαλούς τους κόλπους με
τα βότσαλα
Ήταν εκεί ένα κρύο αρμυρό
θαλασσόχορτο

ιάμβος: α) μέτρο, που αποτελείται από δυο συλλαβές, μια άτονη και μια τονισμένη β) ιαμβικό ποίημα (βλ. εισαγωγή).

Μα πιο βαθιά ένα ανθρώπινο
αίσθημα που μάτωνε
Κι άνοιγες μ' έκπληξη τα
χέρια σου λέγοντας τ' όνομά του
25 Ανεβαίνοντας ανάλαφρα ως
τη διαύγεια των βυθών
Όπου σελάγιζε ο δικός σου
ο αστερίας*.
Άκουσε ο λόγος είναι
των στερνών η φρόνηση
Κι ο χρόνος γλύπτης
των ανθρώπων παράφορος
Κι ο ήλιος στέκεται από
πάνω του θηρίο ελπίδας
30 Κι εσύ πιο κοντά του σφίγγεις
έναν έρωτα
Έχοντας μια πικρή γεύση
τρικυμίας στα χείλη.
Δεν είναι για να λογαριάζεις

αστερίας: ζώο της θάλασσας.

γαλανή ως το κόκαλο άλλο
καλοκαίρι,
Για ν' αλλάξουνε ρέμα
τα ποτάμια
Και να σε πάνε πίσω
στη μητέρα τους,
35 Για να ξαναφιλήσεις άλλες
κερασιές
Ή για να πας καβάλα
στο μαΐστρο
Στυλωμένη στους βράχους
δίχως χτες και αύριο.
Στους κινδύνους των βράχων
με τη χτενισιά της θύελλας
Θ' αποχαιρετήσεις
το αίγιμά σου.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Να εντοπίσετε το τοπίο και την εποχή του έτους, επισημαίνοντας

ΤΙΣ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΕΣ ΛΕΞΕΙΣ Ή ΕΙΚΟΝΕΣ, ΠΟΥ ΤΑ ΥΠΟΔΗΛΩΝΟΥΝ.

2. Ποιος είναι ο ρόλος των φράσεων ή στίχων του ποιήματος που επαναλαμβάνονται;

3. Στο εισαγωγικό σημείωμα επισημαίνονται μερικά βασικά χαρακτηριστικά της ποιητικής γραφής του Ελύτη. Να επιβεβαιώσετε με παραδείγματα τα αριθ. 2, 3, 4.

4. Πώς δικαιολογείται ο παραινετικός τόνος της πέμπτης ενότητας; (βλ. και εισαγωγικό σημείωμα)

5. Ο τίτλος του ποιήματος αντιστοιχεί στην εικόνα που δίνει η τελευταία ενότητα;

Το Ἄξιον εστί (Τα πάθη, άσμα η΄)

ΤΟ ΑΣΜΑ αυτό ακολουθεί μετά το Ανάγνωσμα Τέταρτο «Το οικόπεδο με τις Τσουκνίδες», που αναφέρεται στην Κατοχή και τα μπλόκα που έκαναν οι Γερμανοί στις συνοικίες της Αθήνας. Στις επιχειρήσεις τους αυτές χρησιμοποιούσαν προσωπιδοφόρους, που υποδείκνυαν τους αγωνιστές. Το άσμα έχει συντεθεί με βάση το γνωστό εγκώμιο «Αι γενεαί πάσαι». Το κάθε δίστιχό του έχει το ίδιο μέτρο και τον ίδιο αριθμό συλλαβών με το παραπάνω εγκώμιο. Για την κατανόηση του ποιήματος θα σας βοηθήσει πολύ το παρακάτω απόσπασμα από το βιβλίο του Τάσου Λιγνάδη Το Ἄξιον εστί του Ελύτη: «Περιεχόμενο του άσματος είναι η σκοτεινή νύχτα

της δουλείας, η μαύρη περίοδος της Κατοχής. Στο φοβερό χειμώνα του 41-42 ο ποιητής, γεμάτος δάκρυα, βλέπει τις ερημωμένες κοιλάδες και σκέπτεται ότι ως και τα δέντρα θα ατιμασθούν, εφόσον θα γίνουν αγχόνες. Καμμία πνοή χαράς. Στις ερημωμένες πολιτείες, που έχουν γίνει πύλες του Άδη, αναπέμπει τη διαμαρτυρία του. Παντού ο θάνατος, σύννεφο της γης που σκοτεινιάζει τον ήλιο. Οι μαυροφορεμένες γυναίκες, αντί νερό τραβούν μέσ' από τα πηγάδια τα πτώματα των αδικοσκοτωμένων.

Η αγανάκτηση τον καίει πιο πολύ από φωτιά, όταν βλέπει τα καμιόνια του στρατού της Κατοχής να φορτώνουν τον επιούσιο άρτο, το λιγοστό σιτάρι, για να το πάνε στη Γερμανία. Μέσα στις έρημες πολιτείες μόνη ζωντανή παρουσία οι επιγρα-

φές στους τοίχους. Σκοτάδι παντού,
στη φύση, στην πολιτεία, στην ψυχή
του ανθρώπου. Καμιά πόρτα δεν
ανοίγει να δώσει κάποιο φως στορ-
γής. Η ιστορική πείρα (μνήμη) τον
κάνει να σκέπτεται ότι έρχονται ημέ-
ρες μαύρες για τον τόπο. Κάθε υπό-
λειμμα ζωής είναι τόσο φρικιαστικό,
ώστε δηλητηριάζει ακόμα και τις
ψυχές των τεράτων».

**ΓΥΡΙΣΑ τα μάτια * δάκρυα γιομάτα
κατά το παραθύρι
Και κοιτώντας έξω * καταχιονι-
σμένα
τα δέντρα των κοιλάδων
Αδελφοί μου, είπα * ως κι αυτά μια
μέρα
κι αυτά θα τ' ατιμάσουν
Προσωπιδοφόροι * μες στον άλλο
αιώνα**

τις θηλιές ετοιμάζουν

**Δάγκωσα τη μέρα * και δεν έσταξε
ούτε
σταγόνα πράσινο αίμα
Φώναξα στις πύλες * κι η φωνή
μου πήρε
τη θλίψη των φονιάδων
Μες στης γης το κέντρο * φάνηκε
ο πυρήνας*
που όλο σκοτεινιάζει**

**στρ.1. μες στον άλλον αιώνα: στη
σκοτεινή περίοδο που θ'
ακολουθήσει.**

**στρ. 2. σταγόνα πράσινο αίμα: η
μεταφορά από τη βλάστηση. Ο
ποιητής εννοεί ότι η ίδια η μέρα έχει
νεκρωθεί. ΣΤΙΣ ΠΥΛΕΣ: των πόλεων.
ο πυρήνας: της γης. Ως εκεί φτάνει
το πένθος.**

Κι η αχτίδα του ήλιου ✱ γίνηκεν,
ιδέστε
ο μίτος* του Θανάτου!*

Ω πικρές γυναίκες ✱ με το μαύρο
ρούχο
παρθένες και μητέρες
Που σιμά στη βρύση ✱ δίνετε να
πιούμε
στ' αηδόνια των αγγέλων
Έλαχε να δώσει ✱ και σε σας
ο Χάρος
τη φούχτα του γεμάτη
Μέσ' απ' τα πηγάδια ✱ τις κραυγές
τραβάτε
αδικοσκοτωμένων

μίτος: το νήμα (που έδωσε η Αριάδνη στο Θησέα, για να ξαναβγεί από το λαβύρινθο).

ο μίτος του θανάτου: το νήμα που οδηγεί στο θάνατο.

Τόσο δεν αγγίζουν * η φωτιά με
το άχτι
που πένεται* ο λαός μου
Του Θεού το στάρι * στα ψηλά
καμιόνια
το φόρτωσαν και πάει
Μες την έρμη κι άδεια * πολιτεία
μένει
το χέρι που μονάχα
Με μπογιά θα γράψει * στους
μεγάλους τοίχους
ΨΩΜΙ ΚΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Φύσηξεν η νύχτα * σβήσανε
τα σπίτια

στρ. 4. τόσο δεν αγγίζουν η φωτιά
με το άχτι: δεν παραβάλλονται. Η
αγανάκτηση (το άχτι) για την πείνα
του λαού είναι πιο μεγάλη κι από τη
φωτιά.

πένεται: εδώ: πεινάει, λιμοκτονεί.

κι είναι αργά στην ψυχή μου
Δεν ακούει κανένας * όπου κι αν
χτυπήσω
η μνήμη με σκοτώνει
Αδελφοί μου, λέει * μαύρες ώρες
φτάνουν
ο καιρός θα δείξει
Των ανθρώπων έχουν * οι χαρές
μιάνει
τα σπλάχνα των τεράτων

Γύρισα τα μάτια * δάκρυα γιομάτα
κατά το παραθύρι
Φώναξα στις πύλες * κι η φωνή
μου πήρε
τη θλίψη των φονιάδων
Μες στην γη το κέντρο * φάνηκε
ο πυρήνας
που όλο σκοτεινιάζει
Κι η αχτίδα του ήλιου * γίνηκεν,
ιδέστε
ο μίτος του Θανάτου!

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

Πριν απαντήσετε στις ερωτήσεις να διαβάσετε το Ανάγνωσμα Τέταρτο, που θα σας βοηθήσει περισσότερο στην κατανόηση του ποιήματος.

1. Ο Ελύτης στο Άξιον εστί μιλάει συχνά ως εθνικός ποιητής (ή ποιητής-προφήτης, όπως τον χαρακτήρισαν πολλοί). Να τεκμηριώσετε την παραπάνω άποψη με στίχους και εκφράσεις του ποιήματος.

2. Ποιο είναι το γενικότερο κλίμα της κατοχής που δίνουν οι στροφές 2, 3, 4 και πώς εκφράζεται;

Γιάννης Τσαρούχης
(1910-1989),
Σύνθεση για το
Άξιον Εστί

Ο Ύπνος των Γενναίων (παραλλαγή)

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ ανήκει στη συλλογή 'Εξι και Μία Τύψεις για τον Ουρανό και είναι γραμμένο σε δύο παραλλαγές. Το ποίημα αρχίζει με εικόνες των νεκρών του πολέμου. Αυτοί είναι οι γενναίοι. Βλέποντάς τους ο ποιητής τους μεταμορφώνει, τους παρακολουθεί στην αποθέωσή τους και υμνεί έτσι τη θυσία τους και την αρετή τους.

- 1 Μυρίζουν ακόμη λιβανιά, κι έχουν την όψη καμένη από το πέρασμά τους στα Σκοτεινά Μεγάλα Μέρη.**
- 2 Κει που μεμιάς τους έριξε το Ασάλευτο**

- 3 Μπρούμυτα, σ' ένα χώμα που
κι η πιο μικρή ανεμώννα του
θα 'φτανε να πικράνει τον αέρα
του Άδη**
- 4 (Το 'να χέρι μπρος, έλεγες
πολεμούσε ν' αρπαχτεί απ' το
μέλλον, τ' άλλο απ' την έρμη
κεφαλή, στραμμένη με το πλάι,**
- 5 Σα να θωρεί στερνή φορά, μέσα
στα μάτια ενός ξεκοιλιασμένου
αλόγου, σωρό τα χαλάσματα
καπνίζοντας)**
- 6 Κει τους απάλλαξε ο Καιρός.
Η φτερούγα η μια, η πιο κόκκινη,
κάλυψε τον κόσμο, την ώρα που
η άλλη, αβρή, σάλευε κιόλας μες
στο διάστημα,**

- 7 Και καμιά ρυτίδα ή τύψη, αλλά
σε βάθος μέγα
- 8 Το παλιό αμνημόνευτο αίμα
που αρχινούσε με κόπο
να χαράζεται, μέσα στη μελανάδα
τ' ουρανού
- 9 Ήλιος νέος, αγίνωτος ακόμη,
- 10 Που δεν έσωνε να καταλύσει
την πάχνη των αρνιών από
το ζωντανό τριφύλλι, όμως
πριν καν πετάξει αγκάθι
αποχρησιμοδοτούσε το έρεβος...
- 11 Κι απαρχής Κοιλάδες, Όρη,
Δέντρα, Ποταμοί,
- 12 Πλάση από γδικιωμένα
αισθήματα έλαμπε, απαράλλαχτη
κι αναστραμμένη να τη διαβαίνουν

**οι ίδιοι τώρα, με θανατωμένο
μέσα τους το Δήμιο,**

**13 Χωρικοί του απέραντου
γαλάζιου!**

**14 Δίχως μήνες και χρόνοι
να λευκαίνουν το γένη τους,
με το μάτι εγύριζαν τις εποχές,
ν' αποδώσουν στα πράγματα
το αληθινό τους όνομα,**

**15 Και στο κάθε βρέφος που
άνοιγε τα χέρια, ούτε μια ηχώ,
μοναχά το μένος της αθωότητας
που ολοένα δυνάμωνε
τους καταρράχτες...**

**16 Μια σταγόνα, καθαρού νερού,
σθεναρή πάνω απ' τα βάραθρα,
την είπανε Αρετή και της έδωσαν
ένα λιγνό αγορίστικο σώμα.**

- 17 Όλη μέρα τώρα η μικρή Αρετή
κατεβαίνει κι εργάζεται
σκληρά στα μέρη όπου η γη
από άγνοια σήπονταν, κι
είχαν οι άνθρωποι ανεξήγητα
μελανουργήσει,
- 18 Αλλά τις νύχτες καταφεύγει
πάντα εκεί ψηλά στην αγκαλιά
του Όρους, καθώς μέσα
στα μαλλιαρά στήθη του Αντρός.
- 19 Και η άχνα που ανεβαίνει απ'
τις κοιλάδες, έχουν να κάνουν
πως δεν είναι λέει καπνός, μα
η νοσταλγία που ξεθυμαίνει από
τις χαραμάδες του ύπνου
των Γενναίων.

ΣΧΟΛΙΑ

Οι πρώτοι στίχοι εικονίζουν τη φρίκη του πολέμου. Οι δύο στίχοι μέσα στην παρένθεση ανακαλούν τον πίνακα του Picasso Guernica. Στ. 6. Ο καιρός. Η κρίσιμη στιγμή. Ο Καιρός έχει την έννοια της χρονικότητας, στην οποία υπόκειται η θνητή ζωή. Σ' αυτήν ανήκει επίσης η φτερούγα η μια, η πιο κόκκινη. Σε αντίθεση προς τον καιρό είναι η αιωνιότητα και η αθανασία. Αυτή είναι η άλλη φτερούγα. Έτσι δίνεται ολόκληρη η διάσταση της ζωής: το νυν και το αεί, το φθαρτό και το άφθαρτο.

Στ. 7. Και καμιά... τύψη· Οι νεκροί έχουν απαλλαγεί από όλα.

Στ. 8. Το παλιό αμνημόνευτο αίμα. Όλο το αίμα που από καταβολής έχει χυθεί για έναν καλύτερο κόσμο.

Στ. 9. Το φως ως αποτέλεσμα των αγώνων και των θυσιών.

Στ. 10. Αποχρησιμοδοτούσε· ξεκαθάριζε, διέλυε.

Στ. 11. Μία νέα κοσμογονία.

Στ. 12. γδικιωμένα αισθήματα·
πρβλ. στο Άξιον εστί: «θα λάβουνε τα όνειρα εκδίκηση». Η πλάση αποκαθίσταται και καθαίρεται.

Στ. 13-15. Οι γενναίοι «με θανατωμένο μέσα τους το δήμιο» γίνονται τώρα «χωρικοί του απέραντου γαλάζιου», καλλιεργητές των απέραντων εκτάσεων του ουρανού και περιπλανιούνται στο δίχως ηλικία χρόνο, όπου τα πράγματα ξαναβρίσκουν την αθωότητά τους.

Στ. 16-18. Στον κόσμο όπου «είχαν οι άνθρωποι ανεξήγητα μελανουργήσει, (είχαν κάνει δηλαδή τόσο κακό παράλογα ή από άγνοια) κατεβαίνει η Αρετή, ένα λιγνό

αγοροκόριτσο που μάχεται να μετατρέψει το σκοτάδι σε φως.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Η αφηγηρία της έμπνευσης είναι οι εμπειρίες του ποιητή από τον πόλεμο του '40.

Να παρακολουθήσετε τις εικόνες και να επισημάνετε:

α) Ποιες αποδίδουν εντονότερα τη φρίκη του πολέμου;

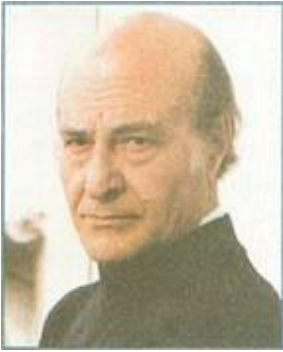
β) Πώς βλέπει και πώς μεταμορφώνει ο ποιητής τους νεκρούς;

γ) Πώς μέσα από τη φρίκη του πραγματικού δημιουργεί ο ποιητής έναν άλλο κόσμο;

δ) Ποια είναι τα χαρακτηριστικά αυτού του άλλου κόσμου;

2. Πώς εικονίζει ο ποιητής την Αρετή και ποιο ρόλο της αναθέτει;

Οδυσσέας Ελύτης (1911-1996)

Φιλολογικό ψευδώνυμο του Οδυσσέα Αλεπουδέλη. Γεννήθηκε στο Ηράκλειο. Κατάγεται από τη Λέσβο.

Σπούδασε Νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Στα ελληνικά γράμματα εμφανίστηκε το 1935 με ποιήματα στο περιοδικό Τα Νέα Γράμματα. Ενώ ο Γ. Σεφέρης ανανεώνει την ελληνική ποίηση επηρεασμένος από το συμβολισμό, ο Οδ. Ελύτης γράφει αφομοιώνοντας τα πιο ουσιώδη στοιχεία του υπερρεαλισμού. Από την ποιητική του παραγωγή ξεχωρίζουν οι τρεις πρώτες συλλογές του, που τα κύρια χαρακτηριστικά τους μπορούν να συνοψιστούν στα εξής:

α) Το ποίημα εκφράζει μια βαθιά αίσθηση της ζωής, υγεία και νεανικό

σφρίγος, που εξωτερικεύονται με τη συνεχή παράθεση απροσδόκητων εικόνων. β) Οι εικόνες συνδέονται μεταξύ τους συνειρμικά και διακρίνονται για την ανανεωμένη και συναισθηματικά φορτισμένη γλώσσα τους. Σημαντική όμως τομή στην ποιητική του γραφή αποτελεί το Άξιον Εστί, γιατί όσο κι αν διατηρεί τα βασικά συστατικά της, κατορθώνει να μετουσιώσει τα πιο γόνιμα στοιχεία της ποιητικής μας παράδοσης. Με το Άξιον Εστί αρχίζει η ώριμη περίοδος του Ελύτη. Γενικά, θεωρείται ως ένας από τους πιο σημαντικούς νεοέλληνες ποιητές, που με την πλούσια φαντασία του ανανέωσε την ελληνική ποίηση. Το 1979 τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ της λογοτεχνίας. Το έργο του: α) Ποιητικές συλλογές: Προσανατολι-

σμοί (1940), 'Ηλιος ο Πρώτος (1943),
'Άσμα Ηρωικό και Πένθιμο για το
Χαμένο Ανθυπολοχαγό της Αλβανίας
(1945), Το 'Άξιον εστί (1959), 'Εξι και
Μια Τύψεις για τον Ουρανό (1960),
Το Φωτόδεντρο και η Δέκατη
Τέταρτη Ομορφιά (1971), Ο 'Ηλιος ο
Ηλιάτορας (1971), Θάνατος και
Ανάσταση του Κωνσταντίνου
Παλαιολόγου (χειροποίητη έκδοση
του γλύπτη Κουλεντιανού, Παρίσι
1971), Το Μονόγραμμα (1972), Τα
Ετεροθαλή (1974), Μαρία Νεφέλη
(1978), Ο μικρός ναυτίλος (1985),
Δυτικά της λύπης (1995) κ.ά. β)
Δοκίμια: Ο Ζωγράφος Θεόφιλος
(1973), Ανοιχτά χαρτιά (1974), Η
Μαγεία του Παπαδιαμάντη (1976). γ)
Μεταφράσεις: Δεύτερη Γραφή
(1976), μεταφράσεις ποιημάτων του
Ρεμπώ, Λωτρεαμόν, Ελιάρ, Ζουβ,

**Ουγκαρέτι, Λόρκα, Μαγιακόφσκι.
Μετέφρασε επίσης τα θεατρικά έργα:
Νεράιδα του Ζιροντού, Ο Κύκλος
με την Κιμωλία του Μπρεχτ και
Δούλες του Ζενέ.**

Νικηφόρος Βρεττάκος

Της Σπάρτης οι πορτοκαλιές

Της Σπάρτης οι πορτοκαλιές, χιόνι,
λουλούδια του έρωτα,
άσπρισαν απ' τα λόγια σου,
γείρανε τα κλαδιά τους
γιόμισα το μικρό μου κόρφο, πήγα
και στη μάνα μου.

Κάθονταν κάτω απ' το φεγγάρι και
με νοιάζονταν,
κάθονταν κάτω απ' το φεγγάρι και
με μάλωνε:
Χτες σ' έλουσα, χτες σ' άλλαξα,
πού γύριζες –
ποιος γιόμισε τα ρούχα σου δάκρυα
και νεραντζάνθια.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

Στο ποίημα πλέκονται σε ένα λυρικό σύνολο το φυσικό τοπίο, η ερωτική σχέση, η αγάπη του γιου για τη μάνα και της μάνας για το γιο. Να βρείτε:

α) Ποιες λέξεις ή φράσεις αναφέρονται στο καθένα από τα παραπάνω στοιχεία,

β) Πώς συνδέει αυτά τα στοιχεία ο ποιητής, ώστε να συνθέσει το λυρικό σύνολο.

**Δυο μητέρες νομίζουν
πως είναι μόνες στον κόσμο**

**Ο γιος της σκοτώθηκε πριν έξι
μήνες.
Τώρα κάθε πρωί που ανοίγει
την πόρτα της,
είναι ένα πένθος. Νομίζεις
πως βλέπεις,
έξω από χρόνο και χώρο:
το πένθος.**

**5 Το βράδυ, το ίδιο:
Σπρώχνει την πόρτα
σα να σωριάζεται. Μπαίνει
τρεκλίζοντας,
ανάβει το φως. Η μαύρη της
μπόλια
είναι λυμένη. Οι άκρες της
κρέμονται**

10 ως κάτω στο πάτωμα.

Στον τοίχο, αντικρύ της
η εικόνα ταραζεται. Η Παναγία
τη βλέπει,
τρέμουν τα χέρια της, θα
της φύγει θαρρείς,
θα της πέσει το βρέφος της.

Τα χείλη της σφίγγονται,
η κόκκινη
15 μαντίλα της παίζει. Θέλει να την
βοηθήσει, αλλά – το σπίτι είναι
έρημο.

Δεν έχει σε ποιον ν' αφήσει
σ' αυτόν
τον κόσμο για μια στιγμή
το παιδί της.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Η χαροκαμένη μάνα παρουσιάζεται σαν εικόνα του πένθους. Σε ποιους στίχους η εικόνα γίνεται περισσότερο παραστατική;
2. Στο δεύτερο μέρος του ποιήματος (από το στ. 10) η εικόνα διευρύνεται με τη συμμετοχή της Παναγίας. Τι νόημα έχει αυτή η συμμετοχή;
3. Οι δυο μητέρες νομίζουν πως είναι μόνες στον κόσμο. Είναι πράγματι μόνες;
4. Σε ποιους στίχους κορυφώνεται η μητρική αγάπη;
5. Η ποίηση του Βρεττάκου έχει χαρακτηριστεί «νεοχριστιανική». Επιβεβαιώνεται από το ποίημα ο χαρακτηρισμός;

Ο Κορυδαλλός του πρωινού

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ που ακολουθεί ανήκει στην ποιητική συλλογή Το βιβλίο της Μαργαρίτας (1949).

Κρουνός γαλάζιος ξέσπασε
η ψυχή μου,
όλες οι φλέβες μου τρέχουν μες
στη φωνή μου,
το αίμα μου λαρυγγίζει* στη σιωπή
σαν τους γρύλλους των θάμνων,

λαρυγγίζω: τραγουδώ κάνοντας τσακίσματα της φωνής με το λάρυγγα, ιδίως στις ψηλές νότες του πενταγράμμου. Οι λαρυγγισμοί είναι ένα από τα εκφραστικά μέσα στο λυρικό θέατρο. Επίσης χαρακτηρίζουν το κελάηδημα ορισμένων πουλιών.

σαν το ποτάμι που δε σκέφτηκε
ποτέ τον αριθμό
των σταγόνων του
5 κατεβαίνοντας σα μια λάμψη ή
σαν ένα μεθυσμένο φιλί προς
τη θάλασσα.

Πάνω μου οι κόσμοι βουίζουνε
σε μια γιορταστική
διασταύρωση –
μενεξεδένια, ρόδινα, άσπρα και
γαλανά ποτάμια
που κυλούν μες από έγχορδα
και λαμπυρίζουνε οι αιθέρες.
Τα στάχια τρέμουν απ’
τον ασημένιο αντίλαλο
του σύμπαντος.

10 Ακούω βουβός το φιλικό μήνυμα
του θεού,
που με ρωτάει μες απ’ το φως,
μ’ όλων του των αγγέλων

τα στόματα, να του απαντήσω
αν είμαι ευτυχισμένος·
που με ρωτάει με τα χρυσά
πίφερα* των αχτίνων,
και του απαντώ με το ίδιο του
το φως, που ξεχειλίζοντας

15 μες στην ψυχής μου γαλανίζει*
την κορυδαλλένια κοίτη –
σαν άστρο ανάμεσα στο φως
του ήλιου και της αγάπης,
φτεροκοπώντας στο ψηλό
δέντρο του παραθύρου του,
ραμφίζω του πρωινού το φως
και του απαντώ

19 σφυρίζοντας σαν τα πουλιά,
δίχως λέξεις.

πίφερο: είδος μικρού φλάουτου.
γαλανίζω: φαίνομαι γαλανός.

**τέτοιο τραγούδι ατέλειωτο, με τέχνη
δίχως κόπο!**

**Δώσ' μου, πουλάκι τη μισή χαρά
που σε τρελαίνει,
και τα μισά σου δώρα
και τέτοια τρέλα αρμονική
το στόμα μου θα ραίνει
που ο κόσμος θα μ' ακούει καθώς
εγώ σ' ακούγω τώρα.**

(μτφρ. ΑΡΓΥΡΗΣ ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ)

Ειρήνη

**Σήμερα η κίνηση όλου του κόσμου
είναι ένας
φλοίσβος.
Παραιτήθηκε η θάλασσα να γυρεύει
κι οι ευκάλυπτοι
δε θέλουνε τίποτα.**

**Σήμερα,
οι εφημερίδες δεν έγραψαν για
τον πόλεμο
τίποτα.**

**Ο ουρανός, διαυγής, κυματίζει
το χρώμα του
δίχως περίσκεψη.**

**Η ψυχή μου, ψηλότερα, φέρεται επί
των υδάτων του σύμπαντος.**

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Οι εικόνες του ποιήματος κινούνται ανάμεσα σ' ένα κυριολεκτικό κι ένα μεταφορικό επίπεδο. Τα δύο αυτά επίπεδα αντιστοιχούν στον τίτλο του ποιήματος. α) Να τα επισημάνετε και β) να διερευνήσετε αν ο ποιητής κατόρθωσε να αποδώσει έτσι το όραμά του. Να δικαιολογήσετε την απάντηση.

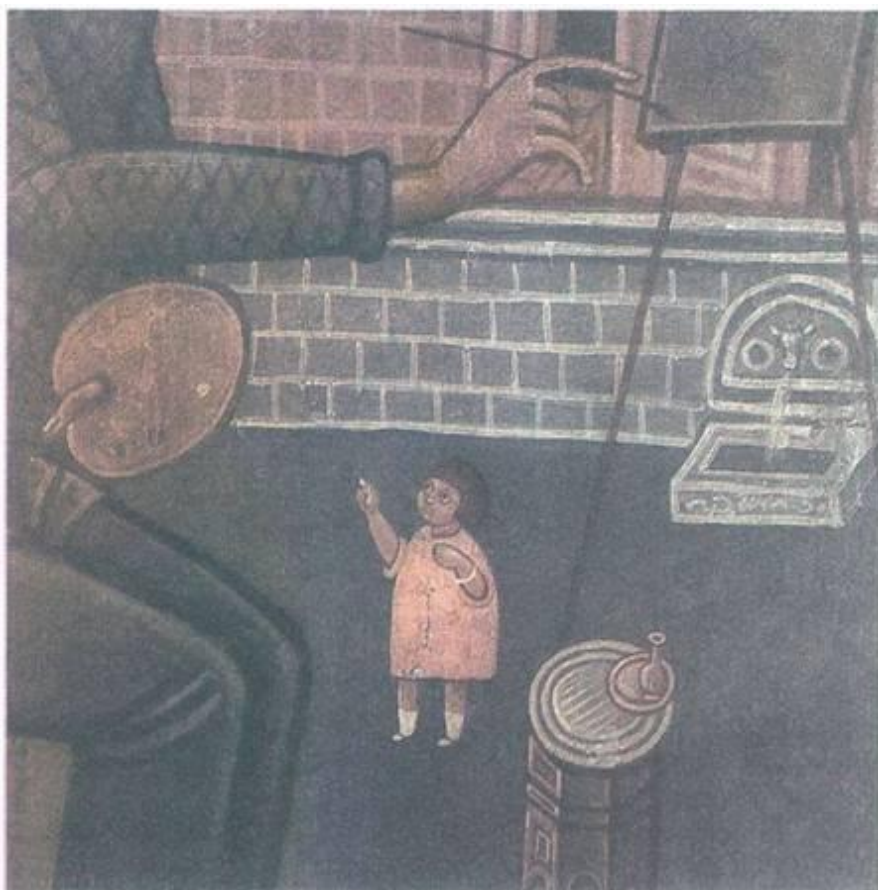
2. Σε ποια σχέση βρίσκεται ο τελευταίος στίχος με τους προηγούμενους;

Νικηφόρος Βρεττάκος (1912-1991)

Γεννήθηκε το 1912 στις Κροκεές της Λακωνίας. Το 1929 ήρθε στην Αθήνα για σπουδές που τελικά δεν πραγματοποίησε. Άσκησε διάφορα επαγγέλματα αλλά η κύρια ασχολία του ήταν η ποίηση. «Στην ποίηση», γράφει ο ίδιος, «έδωσα την ψυχή μου. Και χωρίς να είμαι βέβαιος ότι είμαι ποιητής, ξέρω τώρα πως δεν είμαι τίποτε άλλο». Η ποίηση του Βρεττάκου διακρίνεται από μια αισιόδοξη διάθεση και από βαθιά αγάπη για τη φύση, για

τη ζωή και για τον άνθρωπο.
Εξέδωσε πολλές ποιητικές
συλλογές και τιμήθηκε δύο φορές
με κρατικό βραβείο ποιήσεως.
Έλαβε μέρος στον πόλεμο του '40
και στην Αντίσταση. Το μεγαλύτερο
μέρος του έργου του έχει
συγκεντρωθεί σε τρεις τόμους με
τον τίτλο Οδοιπορία.

**Φώτης Κόντογλου (1895-1965),
Ο ζωγράφος στο καβαλέτο του
(λεπτομέρεια, 1930)**

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Η ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ (Εισαγωγή)

Η ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ του Μεσοπολέμου τοποθετείται στο ιστορικά προσδιορισμένο χρονικό διάστημα από το 1922-1945, δηλαδή από τη Μικρασιατική Καταστροφή ως το τέλος (για την Ελλάδα πάντοτε) του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Επικρατεί και ο όρος η γενιά του '30 για την ίδια περίοδο. Επειδή μερικοί από τους πεζογράφους του Μεσοπολέμου (Στρατής Μυριβήλης, Φώτης Κόντογλου, Θράσος Καστανάκης, Πέτρος Χάρης, Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος) εμφανίζονται πριν από το 1930 και συγκεκριμένα στη 10ετία του

1920, είμαστε αναγκασμένοι να χρησιμοποιήσουμε αντί του όρου γενιά του '30 τον όρο πεζογραφία του Μεσοπολέμου ή να δεχτούμε (όπως προτείνει ο Mario Vitti) και την ύπαρξη της γενιάς του '20.

Χαρακτηριστική για την πεζογραφία είναι η ανάπτυξη και καλλιέργεια του μυθιστορήματος. Υπήρξαν γι' αυτό οι κατάλληλες προϋποθέσεις: σταθεροποίηση της πολιτικής και οικονομικής ζωής, αστικοποίηση της ελληνικής κοινωνίας, διακίνηση ιδεών και ρευμάτων από την Ευρώπη μέσω των μεταφράσεων. Ο Γιώργος Θεοτοκάς (1905-1969) στο νεανικό του δοκίμιο Ελεύθερο Πνεύμα (1929), που χαρακτηρίστηκε маниφέστο της γενιάς του '30, διακήρυξε τη ρήξη με την παράδοση και την ανανέωση. Όλους τους προβληματισμούς του μπορούμε να τους

παρακολουθήσουμε μέσα στο μυθιστόρημα *Αργώ* (1936), όπου επιχειρεί ο Γ. Θεοτοκάς να αποτυπώσει τη δημιουργία μιας νέας εποχής προβάλλοντας τις ιδεολογικές και πολιτικές συγκρούσεις, παράλληλα με τα δικαιώματα της ατομικότητας και τους προσανατολισμούς της αστικής κοινωνίας. Ανάλογες τάσεις συναντούμε και σε άλλους μυθιστοριογράφους της εποχής (Μ. Καραγάτσης, Θανάσης Πετσάλης, Άγγελος Τερζάκης). Σε λίγο οι ίδιοι πεζογράφοι που απεικόνισαν την αστική ζωή και κοινωνία θα στραφούν στο ιστορικό μυθιστόρημα, ενώ παράλληλα θα εμφανιστούν πεζογράφοι που θα στραφούν σε ριζοσπαστικότερες αναζητήσεις (Γιάννης Μπεράτης, Μέλπω Αξιώτη, Γιάννης Σκαρίμπας).

Γενικά μπορούμε να μιλήσουμε για δυο τάσεις ως προς τη μορφή: τη ρεαλιστική που εκφράζει ως ένα σημείο τη συνέχεια και την ανανέωση της παράδοσης και την αντιπροσωπεύουν οι πεζογράφοι της Αθήνας, και τη μοντερνιστική ή νεοτερική που εμφανίζεται κυρίως στη Θεσσαλονίκη και εκφράζεται από τους πεζογράφους του περιοδικού Μακεδονικές Ημέρες (Στέλιος Ξεφλούδας, Γιώργος Δέλιος, Αλκιβιάδης Γιαννόπουλος, Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης), οι οποίοι παρακολουθούν και εισάγουν τα νεοτερικά λογοτεχνικά ρεύματα της Ευρώπης, όπως τον εσωτερικό μονόλογο, τη ροή της συνείδησης κτλ.

**Αγνήνωρ Αστεριάδης (1898-1977),
Σύνθεση**

Στρατής Μυριβήλης

Η ζωή εν τάφω (αποσπάσματα)

Η ΖΩΗ ΕΝ ΤΑΦΩ του Στρατή Μυριβήλη τοποθετείται στη σειρά των αντιπολεμικών βιβλίων που πήγασαν από τις οδυνηρές εμπειρίες του Α' παγκοσμίου πολέμου (1914-1918), ενός πολέμου που όχι μονάχα στοίχισε εκατοντάδες χιλιάδες νεκρούς και τραυματίες, αλλά πρόσθεσε και μια άλλη πικρή εμπειρία, που προερχόταν από τη μακροχρόνια παραμονή των στρατιωτών στα χαρακώματα της πρώτης γραμμής. Ανάλογα βιβλία που βγήκαν από τον ίδιο πόλεμο είναι η Φωτιά του Γάλλου Ανρί Μπαρμπύς και το περισσότερο γνωστό Ουδέν νεότερον από το Δυτικό Μέτωπο

του Γερμανού Έριχ Μαρία Ρεμάρκ.

Ο συγγραφέας έζησε τον πόλεμο των χαρακωμάτων στο Μακεδονικό Μέτωπο (στην περιοχή Μοναστηρίου της Σερβίας) ως εθελοντής. Το βιβλίο είναι γραμμένο με τη μορφή σειράς επιστολών που υποτίθεται ότι έγραψε ο λοχίας Αντώνης Κωστούλας, για να τις στείλει σε κάποια γυναίκα, χωρίς ποτέ να μπορέσει να τις ταχυδρομήσει. Τα χειρόγραφα, λέει ο συγγραφέας, τα περιμάζεψε, όταν σκοτώθηκε ο συμπολεμιστής του λοχίας, και τα εξέδωσε. Φυσικά πρόκειται για «πλαστοπροσωπία», δηλαδή για συγγραφικό τρόπο που χρησιμοποιεί ο Μυριβήλης, για να εκθέσει τις δικές του εμπειρίες.

Στο α' απόσπασμα (Η μυστική παπαρούνα) ο αφηγητής υποφέρει από ένα παλιό τραύμα (από τους πολέ-

μους 1912-13) που άνοιξε και τον αναγκάζει να μένει μέρα-νύχτα στο αμπρί* του. «Πιάνεται –γράφει– ώρες ώρες το πόδι ως απάνω στο μερί κι ένας σκληρός πόνος μού σουβλίζει το κόκαλο. Πάνουθέ μου ο βράχος ολοένα στάζει. Χτες ξεπατώσαμε τόνα σανίδι κι αδειάσαμε μ' ένα κουτί της κονσέρβας όλο το νερό που 'χε συναχτεί στάλα στάλα στη λακούβα του. Ήταν ένα νερό σάπιο, βρώμικο κι ολόμαυρο. Σαν τ' απονέρια που κατασταλάζουν το χειμώνα στα παλιά νεκροταφεία, σουρωμένα μέσα στα βουλιαγμένα μνημούρια. Μύριζε μούχλα, σβησμένη πίπα κι αποτσίγαρο...».

αμπρί: (λ. γαλλική), καταφύγιο, όρυγμα στο εσωτερικό τοίχωμα του χαρακώματος.

**Στο β' απόσπασμα (Ζάβαλη
μάικω) ο λοχίας Κωστούλας
φιλοξενείται σ' ένα σπίτι χωρικών
της περιοχής του Μοναστηρίου.**

Η μυστική παπαρούνα

**Το πόδι απόψε το νιώθω πολύ κα-
λύτερα.**

**Μου 'ρχεται να σηκωθώ σιγά σι-
γά, να προχωρέσω μέσα στο σιω-
πηλό χαράκωμα. Είναι πολύ παρά-
ξενο το χαράκωμα με τόσο φως.
Φέγγει σαν μέρα και όμως δεν έχει
φόβο. Το φεγγαρόφωτο από
μακριά, σα δεν αντιλαμπίζει σε γυα-
λιστερό μέταλλο, δεν ξεσκεπάζει
τίποτε. Μπορώ το λοιπόν να περ-
πατώ λεύτερα κάτω από τον αχνό
πέπλο του που προστατεύει σαν
ασημί σκοτάδι.**

Για μια στιγμή πάλι μου περνά η ιδέα πως ετούτη η μοναξιά είναι αληθινή. Πως τάχα σηκώθηκαν όλοι και φύγανε και μ' αφήσαν μονάχον, ολομόναχον εδώ πάνω. Τότες μια κρυάδα περνά, λεπίδι, την καρδιά μου. Θα προτιμούσα να ξέρω πως ζούνε γύρω μου κρυμμένοι άνθρωποι, κι ας ήτανε μόνο οχτροί.

Προχώρεσα ως την άκρη του χαρακώματος του λόχου μας. Ως την έβγαση των συρματοπλεγμάτων. Εκεί είναι μια μυστική πόρτα που σφαλνά μ' ένα αδράχτι οπλισμένο με αγκαθωτά τέλια. Επειδή το μέρος είναι ένα νταμάρι όλο πέτρα και δε σκάβεται, σήκωσαν ένα προκάλυμμα με γεώσακους. Έτσι λένε κάτι σακιά μεγάλα με χώμα που μ' αυτά οχυρώνουν τα πετρώδικα χαρακώματα. Τα τσουβάλια αυτά κείτουντ' εδώ χρόνον-καιρό έτσι. Θα φάγαν

υγρασίες, βροχάδες, χιόνια και ήλιους. Ήρθαν και σάπρισαν από τα νερά, ο ήλιος τα τσουρούφλισε και τα 'καψε. Τραβώ το δάχτυλό μου πάνω τους. Λιώνει η λινάτσα. Σαν τα ξεθαμμένα ρούχα των πεθαμένων που ξεφτάνε, σταχτωμένα, με το πρώτο άγγιγμα. Είναι τσουβαλάκια φουσκωμένα-κάργα, όπως τα πρωτογέμισαν. Άλλα πάλι κρεμάζουν σαχλά, μισοαδειανά. Κάτου από το δυνατό φεγγάρι μοιάζουν με ψοφίμια σκυλιών, άλλα πρησμένα κι άλλα ξαντεριασμένα, σωριασμένα τόνα πάνου στ' άλλο.

Από δω το θέαμα θα 'ναι πιο όμορφο. Τώρα το κρυμμένο ποτάμι ακούγεται καλύτερα όπως φωνάζει μακριά, μες από τη βαθιά κοίτη του. Θέλω να βγάλω το κεφάλι ψηλά από το προπέτασμα, να ιδώ πέρα. Αν μπορούσα μάλιστα θα καβαλίκευα

το χαράκωμα. Ακουμπώ το μπα-
στούνι στο τοίχωμα, σηκώνουμαι
στη μύτη της αρβύλας του γερού μου
ποδιού και γαντζώνω τα δάχτυλα
στους γεώσακους που 'ναι πάνω
πάνω. Ένας απ' αυτούς λιώνει με
μιας κι αδειάζει τον άμμο του πάνω
μου. Λοιπόν τότες έγινε μίαν απο-
κάλυψη! Μόλις ξεφούσκωσε αυτό
το σακί, χαμήλωσε η καμπούρα του
και ξεσκέπασε στα μάτια μου μια
μικρήν ευτυχία. Αχ, μου 'καμε τόσο
καλό στην ψυχή, λίγο ακόμα και θα
πατούσα μια τσιριξιά χαράς.

Ήταν ένα λουλούδι εκεί! Συλλογί-
σου. Ένα λουλούδι είχε φυτρώσει
εκεί μέσα στους σαπρακιασμένους
γεώσακους. Και μου φανερώθηκε
έτσι ξαφνικά τούτη τη νύχτα που
'ναι γιομάτη θάματα. Απόμεινα να το
βλέπω σχεδόν τρομαγμένος. Τ' άγ-
γισα με χτυποκάρδι, όπως αγγίζεις

ένα βρέφος στο μάγουλο. Είναι μια παπαρούνα. Μια τόση δα μεγάλη, καλοθρεμμένη παπαρούνα, ανοιγμένη σαν μικρή βελουδένια φούχτα.

Αν μπορούσε να τη χαρεί κανένας μέσα στο φως του ήλιου, θα 'βλεπε πως ήταν άλικη, μ' ένα μαύρο σταυρό στην καρδιά, με μια τουφα μαβιές βλεφαρίδες στη μέση. Είναι καλοθρεμμένο λουλούδι, γεμάτο χαρά, χρώματα και γεροσύνη. Το τσουνί* του είναι ντούρο και χνουδάτο. Έχει κι έναν κόμπο που δεν άνοιξε ακόμα. Κάθεται κλεισμένος σφιχτά μέσα στην πράσινη φασκιά του και περιμένει την ώρα του. Μα δεν θ' αργήσει ν' ανοίξει κι αυτός. Και θα 'ναι δυο λουλούδια τότες! Δυο λουλούδια μέσα στο περιβόλι

ΤΣΟΥΝΙ: μίσχος, κοτσάνι.

**του Θανάτου. Αιστάνουμαι συγκινη-
μένος ξαφνικά ως τα κατάβαθα της
ψυχής.**

**Ακουμπώ πάνω στο προπέτασμα
σαν να κουράστηκα ξαφνικά πολύ.**

**Από μέσα μου αναβρύζουν δά-
κρυα απολυτρωτικά. Στέκουμαι έτσι
πολλήν ώρα, με το κεφάλι όλο χώ-
ματα, ακουμπισμένο στα σαπισμένα
σακιά. Με δυο δάχτυλα λαφριά, προ-
σεχτικά, αγγίζω την παπαρούνα.
Ξαφνικά με γεμίζει μια έγνοια, μια
ζωηρή ανησυχία πως κάτι μπορεί
να πάθει τούτο το λουλούδι, που μ'
αυτό μου αποκαλύφθηκε απόψε ο
Θεός. Παίρνω τότες στη ράχη ένα
γερό τσουβάλι (δαγκάνω τα χείλια
από την ξαφνική σουβλιά του πο-
διού), και τ' ακουμπώ με προφύλαξη
μπροστά στο λουλούδι. Έτσι λέω
θα 'ναι πάλι κρυμμένο για όλους
τους άλλους. Χαμογελώ πονηρά.**

**Κατόπι σηκώνουμαι ξανά στα νύχια
κι απλώνω το μπράτσο έξω. Ναι. Το
άγγισα λοιπόν πάλι! Τρεμουλιάζω
από ευτυχία. Νιώθω τα τρυφερά πέ-
ταλα στις ρώγες των δαχτύλων. Εί-
ναι μια ανεπάντεχη χαρά της αφής.
Μέσα στο χέρι μου μυρμιδίζει μια
γλυκιά ανατριχίλα. Ανεβαίνει ως τη
ράχη. Είναι σαν να πεταλουδίζουν
πάνω στην επιδερμίδα τα ματόκλα-
δα μιας αγαπημένης γυναίκας.
Φίλησα τις ρώγες των δαχτύλων
μου. Είπα σιγά σιγά:**

**- Καληνύχτα... καληνύχτα και να
'σαι βλογημένη.**

**Γύρισα γρήγορα στ' αμπρί. Ας
μπορούσα να κάμω μια μεγάλη
φωταψία... Να κρεμάσω παντού
σημαίες και στεφάνια! Άναψα στο
λυχνάρι τέσσερα φιλίλια και τώρα
πασχίζω να τη χωρέσω εδώ μέσα,
μέσα σε μια τόσο μικρή γούβα, μια**

τόσο μεγάλη χαρά. Η ψυχή μου χορεύει σαν μεγάλη πεταλούδα. Χαμογελώ ξαπλωμένος ανάσκελα. Κάτι τραγουδάει μέσα μου. Τ' αφουκράζουμαι. Είναι ένα παιδιάστικο τραγούδι:

Φεγγαράκι μου λαμπρό...

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Στην αρχή του κεφαλαίου ο αφηγητής λέει: «Θα προτιμούσα να ξέρω πως ζούνε γύρω μου κρυμμένοι άνθρωποι, κι ας ήτανε μόνο οχτροί». Σε ποια γενικότερη ιδέα μάς οδηγεί αυτή η διαπίστωση του αφηγητή;
2. Να βρείτε τις παρομοιώσεις και τους χαρακτηρισμούς που αποδίδονται α) στους γεώσακους, β) στην παπαρούνα· τι εκφράζουν

στην πρώτη και τι στη δεύτερη περίπτωση;

3. Τι θέλει να πει ο αφηγητής λέγοντας: «...τούτο το λουλούδι, που μ' αυτό μου αποκαλύφτηκε απόψε ο Θεός».

4. Πώς εξηγείτε τη μεγάλη χαρά με την οποία τελειώνει τη διήγησή του ο αφηγητής; Γιατί θυμάται το παιδικό τραγούδι;

5. Όπως είδαμε στο εισαγωγικό σημείωμα, ο Μυριβήλης στην αφήγησή του χρησιμοποιεί «πλαστοπροσωπία». Τι επιδιώκει μ' αυτόν τον τρόπο;

Ζάβαλη μάικω*

Είναι μια βδομάδα τώρα που η ζωή μου κυλά σαν μια κορδέλα νερό ανάμεσα στη χλόη. Νιώθω μέρα με τη μέρα πιο δυνατή τη σώψυχη* ανάγκη να συναγρικηθώ* με την πρωτόγονη ψυχή των ανθρώπων που με φιλοξενούν. Αυτό μ' έκαμε από την πρώτη κιόλας μέρα να βαλθώ πειστωμένα να μπω μέσα στο νόημα του γλωσσικού τους ιδιώματος.

Έκαμα ένα γλωσσάριο* που το

ζάβαλη μάικω: (λ. σέρβικες),
δύστυχη μάνα.

σώψυχος: μέσα από την ψυχή,
εσωτερικός.

συναγρικιέμαι: συνομιλώ,
συνεννοούμαι.

γλωσσάριο: πίνακας άγνωστων
λέξεων.

πλουτίζω, το συμπληρώνω μέρα με τη μέρα. Μιλάνε μια γλώσσα που 'ναι παρακλάδι σλαβικό, με πολλά τούρκικα και ρωμαίικα στοιχεία. Η αντρίκεια της φτογγολογία μου δίνει ένα τονωτικό συναίσθημα. Τα φωνήεντα είναι σπάνια. Η μαλακιά θηλυκάδα τους πνίγεται σ' ένα κατρακύλισμα από φωνές αδρές και σκληρές. Σαν μιλάν ακούς να δρομίζουν* τον κατήφορο βότσαλα και χαλίκια στρογγυλεμένα στ' ορμητικό ρέμα του Δραγόρα*. Μερικές λέξεις έχουν την παρθένα παραστατικότητα των πρωτογέννητων γλωσσών, που δεν ήταν παρά ηχητική μίμηση των κρότων και των θορύβων της ζωντανής ζωής. Για να πούνε πως το πουλί «πέταξε», λένε «π'ρρλιτς». Σε καμιά

δρομίζω: τρέχω.

Δραγόρας: ποτάμι της περιοχής.

γλώσσα δεν άκουσα τόσο αληθινό το πέταγμα ενός πουλιού.

Στην σπουδή μου τούτη προχώρεσα κιόλας τόσο όσο χρειάζεται για να τους κάμω να ξεκαρδίζονται στα γέλια σε κάθε φράση που ιδρώνω να συνταιριάξω. Φαίνεται πως τις πιο πολλές φορές ξεφουρνίζω πολύ αστείες γλωσσικές γκάφες που οι μεγάλοι τις σχολιάζουν με δυνατά χάχανα, ώσπου δακρύζουν από τα γέλια, ενώ τα κορίτσια κοκκινίζουν και δαγκάνονται. Όμως το σπουδαίο είναι που σχεδόν πάντα στο τέλος τα καταφέρνω να μαντέψουν τις απλές ιδέες που πολεμώ να τους εκφράσω. Αυτό βέβαια δείχνει περισσότερο την εξυπνάδα τους και την καπατσοσύνη πόχουν να διαιστώνονται. Φαντάσου όμως το πανηγύρι που γίνεται μ' αυτό το μπέρδεμα, αφού το δικό μας το

«όχι» το προφέρουν «ναι»!

Μολαταύτα με το φτωχότατο ετούτο γλωσσικό εργαλείο που το 'φκιασα μόνος και μοναχός μου σα Ρομπινσόνας, ανακάλυψα σήμερα ένα θησαυρό. Έναν αληθινό θησαυρό της αθώας ανθρώπινης ψυχής από κείνους που σε κάμουν να καμαρώνεις γιατί είσαι άνθρωπος.

Πρόκειται για τη σπιτονοικοκυρά μου την Άντσιω.

Αναφουφουλιάζει και φρεσκάρει κάθε μέρα το στρωμάτσο που μου γέμισε με καλαμποκόφυλλα. Μου φέρνει μια χοντρή κούπα γάλα κάθε πρωί κι όλη την ώρα που τη ρουφώ, γέρνει πλάι το κεφάλι και με βλέπει σοβαρά και ιλαρά* με τα χέρια ενωμένα στην ποδιά της. Με κανακεύει σαν ένα άρρωστο μωρό. Είναι μια

ιλαρός: χαρούμενος, ευτυχισμένος.

φροντίδα στοχαστική και προνοητική, πολύξερη όσο κι απλή στην εκδήλωσή της. Μου την προσφέρει με μια ήσυχη και σεμνή αφέλεια, που μολαταύτα κάποτε παίρνει μια μορφή επίσημη, σχεδόν τελετουργική. Αυτή η μεγαλόπρεπη μητέρα, με το λευκό και αυστηρό πρόσωπο, με τα γυμνά καθαρά πόδια και το πολύζωστο τριχόσκοινο στη μέση, είναι μια γυναίκα από άλλη φυλή, και δεν έγιναν ακόμα είκοσι μέρες που τη γνώρισα. Ωστόσο προβλέπει μ' ένα θαυμαστόν τρόπο ένα σωρό μικροπράγματα για ανάγκες και συνήθειές μου που δεν ήταν ποτέ δικές της. Τις μυρίζεται με το ένστιχτο που μόνο το μητρικό φίλτρο* γυμνάζει μέσα στις γυναίκες. Και τις θεραπεύει με μια σοβαρή καλοσύνη, τόσο

φίλτρο: στοργή.

σοβαρή, που ποτές μου δεν τόλμησα να της πω ένα ευχαριστώ. Μου φαίνεται πως θα τη βρίσω μ' αυτήν την τυπική την χωραϊτική* λέξη. Αιστάνομαι πως θα τάραξα μ' αυτή την έκφραση του συμβατικού πολιτισμού μας τούτη την άκρατη και πηγαία ανάβρα της καλοσύνης, που ρέει δίπλα μου έτσι φυσικά, σαν μες από τη φούχτα του Θεού. Ύστερα θα 'τανε κι αστείο. Δε θα 'κανα άλλο παρά να λέω και να ξαναλέω από το πρωί ως το βράδυ «σπολλάτ* γκοσποντίνα*» για όλες τις μικρές ευεργεσίες που μου γίνονται κάθε στιγμή μέσα στο σπίτι της. Καταλα-

χωραϊτικός: από τη χώρα, δηλ. από την πόλη, αστικός.

σπολλάτ: από το βυζαντινό «εις πολλά έτη», ευχαριστώ.

γκοσποντίνα: (λ. σερβική), κυρά.

βαίνω μονάχα πως ξεχειλάει μέσα μου μια θάλασσα ευγνωμοσύνης σιωπηλής και συγκρατημένης. Είναι ένα δυνατό μύρο που μαζεύεται αξεθύμαστο στην καρδιά μου, σαν μέσα σε βουλωμένο μυρογυάλι.

Λοιπόν αυτό που έμαθα σήμερα είναι πως η Άντσιω έχει δύο γιους στρατιώτες. Είναι στα χαρακώματα του Περιστεριού* αυτά τα παιδιά. Μαζί με τους οχτρούς που 'χαμε αντίκρυ μας. Αυτός είναι ο θησαυρός που ξεσκάλισα σήμερα μέσα σ' αυτή τη χωριάτικη ψυχή, που 'ναι αγνή σαν τ' απάτητο χιόνι.

Τούτοι εδώ μιλάνε μια γλώσσα που την καταλαβαίνουν κι οι Σέρβοι

Περιστέρι: οχυρό που το κατείχαν οι Γερμανοί και Βούλγαροι, απέναντι από τα συμμαχικά χαρακώματα, όπου πολεμούσε ο αφηγητής.

κι οι Βούλγαροι. Τους πρώτους τους μισούνε, γιατί τους πιλατεύουν και τους μεταχειρίζονται για Βουλγάρους. Και τους Βουλγάρους τους μισούν, γιατί πήραν τα παιδιά τους στον πόλεμο. Εμάς τους Ρωμιούς μάς δέχονται με κάποια συμπαθητική περιέργεια, μόνο και μόνο γιατί είμαστε οι γνήσιοι πνευματικοί υποταχτικοί του Πατρίκ, δηλαδή του Οικουμενικού Πατριάρχη. Η ιδέα του Πατριαρχείου απλώνεται ακόμα, τυλιγμένη σε μια μυστικοπάθεια πολύ παράξενη, πάνω σε τούτο τον απλοϊκό χριστιανικόν κόσμο[...]

Έτσι, το πάρσιμο των δυο παλικαριών της στον πόλεμο η Άντσιω το δέχεται σαν ένα βαρύ κακό που 'πεσε μέσα στο σπίτι, σαν οργή Θεού.

Υποτάζεται ταπεινά και καρτερικά σ' αυτή την ακαταγώνιστη δυ-

στυχία, με τα χέρια δεμένα στην ποδιά της. Και μονάχα προσεύκεται. Κι εμένα, που στάθηκα τόσους μήνες με οπλισμένο χέρι αντίκρου στα παιδιά της, που μπορεί και να τα σκότωσα μέσα στη φαντασία της, με βλέπει το ίδιο σαν ένα ακόμα θύμα της ίδιας θεομηνίας. Η συμπόνεσή της πέφτει πάνω μου καθάρια σαν τη βροχή τ' ουρανού. Δίχως βαρυγκόμιση, δίχως πικρή επιφύλαξη, δίχως παράπονο. Είμαι και 'γω στα μάτια της μονάχα ένας «άσκερ»*, ένας «ζάβαλη άσκερ», δυστυχισμένος στρατιώτης. Ωστόσο μπορούσε περίφημα μια νύχτα, σε κάποια σύγκρουση περιπόλων που τρακάρουνε στα τυφλά, μπορούσε να τύχαινε η καρδιά των παιδιών της αντίκρου στη λόγχη μου. Κι η λόγχη μου

άσκερ: (λ. τούρκ.), στρατιώτης.

θα 'μπαινει βαθιά, θα 'μπαινει ψυχρή
μέσα στην καρδιά των παιδιών της.
Θα 'μπαινει, καημένη Άντσιω, μέσα
στη δική σου την καρδιά. Μα δεν το
βάζει ο νους της να μολέψει με μια
τέτοια σκέψη την απλωτή χειρονο-
μία της, σαν μου προσφέρνει στη
χοντρή χωματένια κούπα με τα κόκ-
κινα και μαβιά λουλούδια το φρε-
σκοαρμεγμένο γάλα της γελάδας.
Αυτό που μου τ' αρμέγει τραγουδώ-
ντας κάτω στο ντάμι* η κόρη της η
Γκιβέζω, η γλυκιά αδερφή των δύο
άγνωστών μου οχτρών. Και σα μου
φρεσκάρει το στρωμάτσο για να το
κάμει όσο είναι βολετό πιο ξεκουρα-
στικό για το πονεμένο κορμί μου,
δε συλλογιέται πως μπορεί ο ίδιος
εγώ αύριο-μεθαύριο να ξεκοιλιάσω

ντάμι: (λ. τούρκ.), αγροτικό καλύβι,
στάβλος.

τα παιδιά της. Με ρωτάει όμως συχνά για τη μάνα μου:

- Τώρα θα κλαίει;
- Ναι, θα κλαίει.
- Και θα σας απαντήσει;
- Θα μας απαντήσει...
- Ζάβαλη μάικω!

Σωπαίνει, κρατά τη σαγίτα και με κοιτάζει με αγαθά, γαλάζια μάτια.

Ύστερα λέει με μονότονη φωνή:

- Πρώτα μου τα πήραν οι Σέρβοι. Τα κατέβασαν από το κάρο, τα 'δειραν και μου τα πήρανε. Είστε Σέρβοι, φώναζαν, γιατί δεν θέλετε να πολεμήσετε το Βούλγαρο; Κατόπι ήρθαν μαζί με τους Γερμανούς οι Βούλγαροι. Είστε Βούλγαροι, φώναζαν. Μπρος, να πολεμήσετε το Σέρβο. Και άιντε ξύλο, και άιντε φυλακή.

- Ζάβαλη μάικω!

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ο αφηγητής χαρακτηρίζει την ψυχή των ανθρώπων που τον φιλοξενούν «πρωτόγονη» (να συναγκρισηθώ με την πρωτόγονη ψυχή των ανθρώπων...). Ποια ιδιαίτερη σημασία παίρνει εδώ ο χαρακτηρισμός;
2. Ο αφηγητής μιλώντας για την Άντσιω λέει: «Έναν αληθινό θησαυρό της αθάνατης ανθρώπινης ψυχής, από κείνους που σε κάμουν και καμαρώνεις γιατί είσαι άνθρωπος». Να εξηγήσετε και να δικαιολογήσετε το χαρακτηρισμό.
3. Ποιες είναι, κατά τον αφηγητή, οι «πρωτογέννητες γλώσσες»;

Τοπίο (Διήγημα)

ΤΟ ΔΙΗΓΗΜΑ ανήκει στη συλλογή **Το πράσινο βιβλίο** (1935). Περιγραφικό βασικά, δεν περιορίζεται στη λεπτομερειακή απεικόνιση των αντικειμένων. Η αξία του βρίσκεται κυρίως στην υποβλητική ατμόσφαιρα που δημιουργεί και στους απαλούς λυρικούς τόνους του.

Η έρημη κοιλάδα από πολλήν ώρα περίμενε το φεγγάρι. Να 'ρθει να γεμίσει τη μοναξιά της.

Ήταν μια κοιλάδα στενόμακρη και σπανή*, κατοικημένη από ίσκιους χωρίς έκφραση, που σάλευαν μονότονα και νωθρά, σπρωγμένοι από

σπανή: εδώ χωρίς βλάστηση.

φως που τους ζωντάνευε τις σύντομες στιγμές που περνούσε πάνω από τούτο το βαθύ στενάδι. Από τη μια κι από την άλλη έκλειναν τον ορίζοντα δυο αράδες σκυφτά χαμοβούνια από σκουριασμένη ασβεστόπετρα. Σαν γιγάντια προκατακλυσμικά* πρόβατα με ακάθαρτο μαλλί, που πέτρωσαν κι απόμειναν εκεί μαρμαρωμένα, το 'να πίσ' από τ' άλλο, με τη μούρη ακουμπισμένη στη γης. Κάποτε θα 'τρεχε εδώ νερό κι όλα τούτα θα παρηγοριούνταν, αποξεχασμένα να το βλέπουν να κινείται ολοζώντανο και να τραγουδά στο μάκρος της κοιλάδας.

Μπορεί κιόλας να φύτρωνε πλάι στο ρέμα τρυφερή χλόη και ταπεινά λουλούδια με λογής χρώματα. Τώ-

προκατακλυσμικά: της εποχής πριν από τον κατακλυσμό, παμπάλαια.

ρα δεν απόμειναν παρά ένα στρώμα γαλαζωπά χαλίκια, που είχανε ξεχάσει πια το δροσερό χείδι που τα στρογγύλευε χρόνια.

Έτσι, όλα περίμεναν από πολλήν ώρα το φεγγάρι. Και το φεγγάρι ήρθε. Στην αρχή ψήλωσε το χρυσό φρύδι του πίσ' από το χαμοβούνι, ν' αγναντέψει τι γίνεται. Κατόπι σιγά σιγά, σερνόμενο, ανέβηκε στη ράχη. Στάθηκε μια στιγμή ακουμπισμένο εκεί, κατόπι αφήλωσε ανάλαφρα και σηκώθηκε μετέωρο, λαμπρό.

Όσο αφήλωνε, κυνηγούσε τους ίσκιους, που ζωντάνεψαν κι έφυγαν τρομαγμένοι, ώσπου άδειασαν την κοιλάδα, που στο τέλος γιόμισε φεγγάρι. Το κρύο φως έτρεχε από παντού, καταρράχτης από σιωπή. Χυνόταν από τις άσπρες πλαγιές δίχως αφρούς και παφλασμό, δίχως ήχο, παχύ και διάφανο σαν το λάδι. Έτσι

σκέπασε κάτω από το χρυσό τέλμα* του το στενό κάμπτο, τ' αδειανά φάραγγια, τις οξυές και τις λίγες ατροφικές πιπεριές που είχανε κρεμασμένα τ' ανάρια μαλλιά τους στο μακρος της σιδεροδρομικής γραμμής.

Αυτές οι ράγες βγαίνανε, δίδυμη μονοτονία, πίσω από το πρώτο χαμοβούνι, σερνότανε σ' όλο το μακρος μέσα στην κοιλάδα, ώσπου πήγαιναν και χάνονταν μέσα στο μαύρο στόμα του τούνελ που τις κατάπινε. Το φεγγάρι τις υπογράμμιζε σε μερικές μεριές ή τις γάνωνε* με ψεύτικη επαργύρωση. Πήγαιναν ολοένα μαζί, ζευγαρωμένες η μία πλάι στην άλλη, πάντα στην ίδιαν απόσταση. Φαίνονταν αποφασι-

τέλμα: στάσιμο νερό που λιμνάζει, έλος, βούρκος, λάσπη.

γανώνω: επαλείφω.

σμένες να παρασταίνουν αιώνια το αξίωμα των «δυο παραλλήλων που δεν συναντιώνται», περιμένοντας με υπομονή ένα σιδηροδρομικό δυστύχημα για να διαψεύσουν τη γεωμετρία σμίγοντας επιτέλους.

Τώρα όλα αυτά ακινητούσαν στο βυθό της φεγγαρολίμνης, βουλιαγμένος ονειρόκοσμος. Όπου ένα μικρό, αόρατο έντομο βάλθηκε να τρίζει τα έλυτρά* του κάτω από μια πέτρα.

Ήτανε μια πέτρα μικρή ίσαμε μια γροθιά. Μέσα στο φως της ημέρας θα ήτανε γαλάζια, λουλακιά γαλάζια, με μια κόκκινη φλέβα στην καρδιά, ψιλή σα μια μεταξωτή τρίχα. Κανένα τριζόνι θα 'τανε, που το ζούληξε θανάσιμα το μαλακό βάρος της φεγγαρίσιας σιωπής, και πήγε

έλυτρα: τα σκληρά φτερά των εντόμων.

να την πριονίσει με το μικρούτσικο δοξάρι του.

Δοκίμασε ένα μοτίβο* παλιό όσο και η πλάση του Θεού. Μια νότα ψιλή ψιλή και σουβλερή. Όμως η σιωπή πύκνωσε το φωτερόν ωκεανό της γύρω του ακόμα περισσότερο. Τότες το μαμούδι σταμάτησε το τρέμολό του ένα δυο φορές ταραγμένο, κατόπιν ξανάρχισε δειλά χωρίς κέφι, έκανε ακόμα δυο τρίλιες* και σώπασε τρομαγμένο. Τελεία. Έτσι η σιωπή ακούστηκε ολομόναχη, ολόκληρη, να κρατεί κάτω από τα μάγια της όλα τα πράγματα. Τίποτα δεν τολμούσε ν' αναπνεύσει μην την ταραξει.

μοτίβο: το κεντρικό σημείο ενός μουσικού θέματος, σκοπός.

τρίλια: αρμονικός συνδυασμός από ήχους που εκτελούνται ταυτόχρονα.

Ξαφνικά μια βίαιη ταραχή έσεισε τον ακίνητον αέρα, συντάραξε το τελματωμένο φεγγαρόφωτο, ως το βυθό. Ένα βουερό κύμα από ήχο κυλιόταν κι ερχόταν από μακριά. Βιαστικό κατακυλούσε κι ολοένα φούσκωνε και δυνάμωνε κατά δω, πίσω από τα γονατισμένα βουνά. Όλα τα πάντα τέντωσαν την προσοχή τους ως την οδύνη. Ήταν μια έντρομη ελπίδα του «τι θα γίνει τώρα», του «κάτι θα γίνει τώρα», κάτι «θα τολμήσει να γίνει». Ένα ρίγος πέρασε πάνω από τις σιδερένιες ράγες και τότες όρμησε πίσω από το γύψινο χαμοβούνι το τρένο.

Χίμηξε μέσα στην κοιλάδα, ασυγκράτητο τέρας, οργισμένο από τη φοβερή δύναμη που βόγγαγε κλεισμένη στα ατσαλένια σπλάχνα του και το 'κανε να τρέμει σύγκορμο.

Πιλαλούσε* αγκομαχώντας πάνω στο σιδερένιο του δρόμο, και με τα κυρτά μάτια του κοίταζε με λύσσα, όλο μπροστά του. Ήταν ένας δράκοντας που έφτυνε βραστό σάλιο. Βρουχιότανε κι έτρεχε, ξεφυσούσε σπίθες και κόκκινες φλόγες από τα ρουθούνια, και το σώμα του ήταν μακρύ, χωρισμένο σε χοντρούς σπόνδυλους, σαν πελώριο προκατακλυσμαίο έντομο.

Η κοιλάδα συνταράχτηκε από τον αχό και τον αντίλαλο. Το φεγγάρι βούλιαξε μέσα στους καπνούς, τα χαμοβούνια τρέμανε και οι άρρωστες φυλλωσιές των παραταγμένων δέντρων σάλεψαν βίαια στο πέρασμά του. Πήγαν κι ήρθανε με τη λικνιστική κίνηση που κάνουν τα ενάλια*

πιλαλώ: τρέχω.

ενάλιος: θαλάσσιος, της θάλασσας.

φυτά, όταν ένα τέρας του βυθού πε-
ράσει σύρριζα, σαρώνοντας με τις
δυνατές φτερούγες το βαρύ νερό.

Οι αδειανές λαγκαδιές ξαναβρήκαν
τις χαμένες φωνές τους κι αλάλαξαν
δοξαστικά πίσω από το τρένο που
διάβαινε, τρέμοντας από δύναμη.
Όμως εκεί στην άκρη ήταν πάντα
διάπλατα ανοιχτό το μαύρο στόμα
του τούνελ, που ούτε το φεγγάρι
δεν τόλμησε να προχωρέσει εκεί
μέσα. Αυτό, σιωπηλό πάντα, σκο-
τεινό, διάπλατα ανοιχτό, δεν περι-
μενε τίποτ' άλλο παρά το τρένο. Το
ρούφηξε, το κατάπιε και πάει.

Την ώρα που χανόταν μέσα στον
μαύρο καταπιόνα* του, το τρένο
πάτησε μια τσιριξιά τραγική. Ήταν

**καταπιόνας: λάρυγγας· εδώ
μεταφορικά.**

ένας ολολυγμός* μακρύς, ξεσυρτός, που ολοένα αδυνάτιζε, και σκόρπισε τη φρίκη μέσα στην κοιλάδα. Τούτη τη φωνή τη φοβερή την ξανάσυρε κατόπι του όλη η κοιλάδα. Την πήρανε όλες οι λαγκαδιές και την ξανά 'πε η μια στην άλλη, την αναστέναξαν όλα τα χαμοβούνια, ώσπου ξεψύχησε πολύ μακριά το μοιρολόι τους. Έτσι όλα μπόρεσαν και κλάψανε τον δικό τους καημό με τούτο τον ξένο θρήνο.

Αυτό. Κατόπι όλα τα πάντα ξαναβούλιαξαν στη σιωπή και την ακινησία τους. Όλοι οι αχοί κατάκατσαν, όλες οι ελπίδες έσβησαν. Και το φεγγάρι άπλωσε πάλι πάνω τους την ακύμαντη λίμνη της φωτερής του λάσπης. Μέσα στον αέρα πλανήθηκε

ολολυγμός: δυνατή κραυγή, θρήνος.

για λίγο θλιβερή η μυρουδιά της ζεστής στάχτης που κρύωσε και διαλύθηκε. Ο ύπνος κάθισε πάνω σε όλα. Βαρύς, ακίνητος, σαν αρρώστια που ναρκώνει και μαραζώνει. Οι πιπεριές, οι οξυές αποκοιμήθηκαν όρθιες, ριζωμένες ισόβια μέσα στη γη, δεμένες με τα καταχθόνια παλαμάρια* της ρίζας τους. Σαν τις πήρε ο ύπνος, η ταραχή που άφησε μέσα στην κόμη* τους το βίαιο πέραςμα του τρένου, ανασάλεψε στη μνήμη τους κι έγινε όνειρο. Τα δέντρα ονειρεύτηκαν πως η γη ξαμόλυσε τα δεσμά τους. Ανασάλεψαν, λέει, οι φυλλωσιές τους, έγιναν πλατιές φτερούγες πράσινες, γεμάτες δύναμη και θέληση. Κινήθηκαν τάχα, έσπρωξαν

παλαμάρια: χοντρό σκοινί, καραβόσκοινο.

κόμη: μαλλιά της κεφαλής.

τον αέρα κι ανασηκώθηκαν ανάλαφρα μέσα στο φως, ξελευτερωμένα από τα δεσμά της γης. Έτσι υψώθηκαν χαρούμενα μέσα στο ελεύθερο, γαλάζιο διάστημα, σηκώθηκαν και φύγανε μέσ' από την άρρωστη κοιλάδα του φεγγαριού. Ανέβηκαν ψηλά ψηλά, πάνω από τα πιο ψηλά βουνά, ώσπου αντάμωσαν τα σύννεφα, που κάποτε τα έβλεπαν να περνούν πάνω από τα κεφάλια τους βιαστικά, χαρούμενα, με ανοιχτούς στον αγέρα όλους τους χρωματιστούς των φλόκους*. Και τα σύννεφα σταμάτησαν, λέει, για λίγο το ταξίδι τους, σταμάτησαν και κούρνιασαν στα κλαδιά τους να ξαποστάσουν. Κι ήτανε πουλιά πελώρια,

φλόκος: το μεσαίο πανί ιστιοφόρου πλοίου.

δίχως βάρος, πουλιά με χρυσές, ρό-
δινες και πορτοκαλιές φτερούγες.

Ήτανε τ' όνειρο από την αλλοτινή
θύμηση, που 'χε απομείνει μισό-
σβηστη μέσα στα χοντρά, στα βα-
ριά, τα ριζωμένα κορμιά τους. Η θο-
λωμένη θύμηση από την εποχή
που ήταν ακόμα σπέρματα, μικρά,
χνουδωτά σπέρματα με λεπτές με-
ταξωτές φτερούγες, που ξεκίνησαν
κάποιο φθινόπωρο από τα ψηλά
κλωνιά και ταξίδεψαν επί πτερύγων
ανέμων. Πετούσαν από δω κι από
κει, ορμητικά, ερωτικά, ανήσυχα.
Πετούσαν πασίχαρα, ανάερα, αδέ-
σμευτα, κι ήτανε μόνο το θεϊκό φύ-
σημα της λευτεριάς που τα κυβερ-
νούσε.

(Ποιος δεν έχει να νειρευτεί ένα
ζευγάρι αλλοτινές φτερούγες που
σιγά σιγά έγιναν ρίζες και σκοινιά...
Ρίζες και σκοινιά...).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Να βρείτε σε ποιες φάσεις απεικονίζεται διαδοχικά το τοπίο και σε ποια σχέση βρίσκονται οι φάσεις αυτές μεταξύ τους.**
- 2. Ο συγγραφέας δε δίνει απλώς την περιγραφή ενός τοπίου, αλ-λά και την επίδραση που ασκεί αυτό στον ψυχικό του κόσμο. Ποια είναι η επίδραση αυτή στις διαδοχικές φάσεις της περιγραφής;**
- 3. Ο συγγραφέας βάζει τα δέντρα να ονειρεύονται. Στην πραγματικότητα σε ποιον ανήκει αυτό το όνειρο; Τι το προκαλεί;**
- 3. Να εξηγήσετε τη φράση που βρίσκεται στο τέλος του κειμένου μέσα σε παρένθεση.**

**Αγνήνωρ Αστεριάδης (1898-1977),
Τοπίο με δέντρα (1960)**

Στρατής Μυριβήλης (1892-1969)

**Φιλολογικό ψευδώνυμο
του Σ. Σταματόπουλου.
Από τους σημαντικότε-
ρους πεζογράφους του
μεσοπολέμου.
Γεννήθηκε στη Συκαμιά**

της Λέσβου. Γράφτηκε στη Φιλοσοφική και τη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, αλλά διέκοψε τις σπουδές του για να πάρει μέρος στους Βαλκανικούς πολέμους. Η περιπέτειά του αυτή του έδωσε το υλικό για τα πρώτα έργα του: μια σειρά διηγημάτων, Κόκκινες Ιστορίες (1915) και τη Ζωή εν Τάφω (1924) που είναι ίσως το καλύτερο έργο του. Εκφράζει το ίδιο αντιπολεμικό πνεύμα που γέννησε και τα ανάλογα έργα του Μπαρμπύς, του Ρεμάρκ και του Ντορκελέ. Ο Μυριβήλης έχει δυνατό πεζογραφικό ταλέντο και έντονο προσωπικό ύφος. Παρουσιάζει πλούτο θεμάτων και πηγαίο αίσθημα. Η γλώσσα του, πλούσια και φροντισμένη, ανανεώνει την παράδοση του δημοτικισμού.

Συνδυάζει τον έντονο ρεαλισμό με άλλους απαλότερους και λυρικότερους τόνους. Έργα του (εκτός από τα παραπάνω): Η δασκάλα με τα Χρυσά Μάτια (1923), Το Πράσινο Βιβλίο (1935), Το Γαλάζιο Βιβλίο (1934), Το Κόκκινο Βιβλίο (1925), Το Βυσσινί Βιβλίο (1959), Παναγιά η Γοργόνα (1949) κ.ά. Έγινε ακαδημαϊκός.

Κοσμάς Πολίτης

Στου Χατζηφράγκου (απόσπασμα)

Το απόσπασμα είναι παρμένο από το μυθιστόρημα Στου Χατζηφράγκου (όνομα μιας λαϊκής συνοικίας της Σμύρνης). Στο μυθιστόρημα αυτό που οι ήρωές του είναι μικρά παιδιά, ο συγγραφέας ξαναζωντανεύει εμπειρίες και μνήμες της παιδικής ηλικίας από τη Σμύρνη.

Το επεισόδιο, γραμμένο με μεγάλη ευαισθησία, όπως άλλωστε και όλο το μυθιστόρημα, έχει ενότητα και μπορεί να θεωρηθεί ολοκληρωμένο διήγημα. Ήρωάς του είναι ο Τζώνης, που ζούσε σε μια τρώγλη και έκανε διάφορα θελήματα στη γειτονιά.

[Η ομορφιά του κόσμου]

Λοιπόν, εκείνο το δειλινό που πρωτοβγήκε ο Τζώνης, στεκότανε και κοίταζε συλλογισμένος το στρώσιμο του σοκακιού, ακόμα πιο αχαμνός και πιο λελέκι. Είχε τελέψει πια το ξήλωμα του καλντεριμιού, και τώρα οι αραμπάδες* ξεφορτώνανε άμμο και μαλτεζόπλακες. Βαριές πέτρες, ίσαμε μισή τετραγωνικιά πήχη επιφάνεια, και κάπου δυο ρούπια* πάχος, ανώμαλες από κάτω, απελέκητες, για να θηλιάζουνε* πιο στέρα μέσα στον άμμο. Οι μαστόροι απλώ-

αραμπάς: (λ. τουρκ.) τετράτροχο ξύλινο αμάξι που το σέρνουν βόδια ή άλογα.

ρούπι: υποδιαίρεση του εμπορικού πήχη (1/8).

θηλιάζω: εδώ, συνδέω εφαρμοστά.

ναν ένα παχύ στρώμα άμμο, και πάνω εκεί τοποθετούσανε τις μαλτεζόπλακες, αράδα, σε λοξές γραμμές. Το λοξό στρώσιμο παρουσίαζε μεγαλύτερη αντοχή, λένε οι τζινιέρηδες*. Για οδηγό, στο αλφάδιασμα*, δένανε σπάγγους, από τη μια μπάντα του σοκακιού ίσαμε την άλλη, σε μεγάλα καρφιά μπηγμένα χάμω. Αφού τελειώνανε καμιά δεκαριά αράδες στρώσιμο, βγάζανε τους σπάγγους, ρίχνανε άμμο από πάνω, που χωνότανε ανάμεσα στους αρμούς, κι ύστερα σουλαντίζανε*.

Έτσι προχώραγε η δουλειά. Χτίσιμο μπόσικο*, πάνω στον άμμο,

τζινιέρης: μηχανικός.

αλφάδιασμα: ο έλεγχος της κλίσεως μιας επιφάνειας με το αλφάδι.

σουλαντίζω: καταβρέχω.

μπόσικος: χαλαρός.

θα 'λεγες, και όμως αυτός ο ντουσε-
μές* κράταγε χρόνια και χρόνια, και
σπάνια να λασκάριζε μια πλάκα.

Ο Τζώνης στεκότανε το δειλινό και
κοίταζε συλλογισμένος. Πες από α-
τσιγαριές, πες για να ξελογιστεί από
τον πόνο του, κάποια στιγμή που ο
κυρ Σωτήρης Αλιφάντης πέρασε
από κοντά του, το πήρε απόφαση.

- Αφεντικό, με παίρνεις στη δουλειά
σου;

Ο εργολάβος τον κοίταξε
καλόκαρδα. Τόσες βδομάδες τώρα
που ερχότανε στο μαχαλά, κάτι θα
'χε ακούσει για τον Τζώνη. Μα τον
είδε αχαμνό* και γουβιασμένο*.

- Βαστάνε τα κότσια σου;

- Δοκίμασέ με.

ντουσεμές: πεζοδρόμιο.

αχαμνός: αδύνατος, ισχνός.

γουβιασμένος: βαθουλωμένος.

Ο κυρ Αλιφάντης ανασήκωσε τους ώμους του. Μια ελεημοσύνη κάνω, είπε μέσα του.

- Ένα οχταράκι μεροκάματο, του λέει. Μαστρο-Γιάννη, φώναξε τον πρωτομάστορα, ο κύριος από δω –και του 'κανε το μάτι– πιάνει από αύριο δουλειά. Βάλτονε στα ζεμπίλια.

Τον βάλανε να κουβαλάει άμμο. Ανακάθιζε πάνω στις φτέρνες του, με την πλάτη γυρισμένη στο βουνό τον άμμο, κρατώντας το ζεμπίλι στη ράχη του από το χερούλι. Του φτυαρίζανε άμμο μέσα στο ζεμπίλι –του το μισογεμίζανε μονάχα, ελεημοσύνη είχε πει τ' αφεντικό– κι ο Τζώνης πήγαινε κι έχυνε τον άμμο εκεί που δουλεύανε οι μαστόροι. Πήγαινε ρέγουλα* η δουλειά. Μα κάποια μέρα,

ρέγουλα: με κανονικό ρυθμό.

ένας γκεβεζές* εργάτης, έβαλε με τρόπο μια μαλτεζόπλακα μες στο ζεμπίλι του Τζώνη, και φτυάρισε άμμο από πάνω. Ο Τζώνης, μια, δυο, με την τρίτη κατάφερε να σηκωθεί και να σταθεί στα πόδια του. Ίσως να 'πε μέσα του πως τον έπιασε μια ξαφνική αδυναμία. Προχώρησε δυο βήματα, λυγίσανε τα γόνατά του, μα πάλι αναστηλώθηκε. Άλλα δυο βήματα – και ξαφνικά γονάτισε, το πανωκόρμι του έγειρε μπροστά, και τον κουκούλωσε ο άμμος. Καλά που δεν κύλησε η μαλτεζόπλακα, να του κάνει ζούπα* το κεφάλι.

Τρέξανε να τον βοηθήσουνε. Είχε πέσει στα μαλακά, πάνω στο στρωμένο άμμο. Από την ντροπή του,

γκεβεζές: φλύαρος, αστείος, χωρατατζής.

ζούπα: λιώμα.

κράταγε το κεφάλι του σκυφτό κι έσφιγγε τις γροθιές του. Ήταν τόσο κωμικός, τόσο υπερβολικά κωμικός, τόσο πέρ' από το κωμικό, που κανένας δε γέλασε. Τον παρατήσαν εκεί, γονατιστό, και γυρίσανε στη δουλειά τους. Πάνω στην ώρα, έφτασε ο κυρ Σωτήρης Αλιφάντης για τη συνηθισμένη επιθεώρηση. Ρώτησε τι συμβαίνει. Κάτι του 'πανε, δίχως να μαρτυρήσουνε τη χιανετιά*, ο εργολάβος ανασήκωσε τους ώμους του και πήγε παρακάτω.

Ο Τζώνης, πάντα στην ίδια θέση, γονατιστός, με το κεφάλι σκυφτό. Τα μαύρα μαλλιά του και τ' αξύριστα γένια του είχαν γίνει γκρίζα, πασπαλισμένα άμμο.
- Ε, Τζώνη, κουνήσου από κει,

χιανετιά: (λ. τουρκ.), απιστία, προδοσία

μποδάς τη δουλειά, του φώναξε ο μάστορης.

Αναθεώρησε*. Και με την πρώτη ματιά που έριξε μπροστά του, τράβηξε μέσα την ανάσα του, κι έμεινε μ' ανοιχτό στόμα. Γιατί αντίκρισε την ομορφιά του κόσμου.

Έκλεισε τα μάτια του και πάλι τ' άνοιξε. Η οπτασία ήταν πάντα εκεί, ούτε δέκα μέτρα πέρα. Μια βικτόρια*, μαύρη και καλογουαλισμένη, όπως κι οι δυο καράδες* που ήταν ζεμένοι, καουτσουτέ* καρούλια, με κατεβασμένη την κουκούλα, ήτανε σταμα-

αναθωρώ: σηκώνω το κεφάλι μου και κοιτάζω.

βικτόρια: παλιό τετράτροχο αμάξι που το σέρνουν άλογα.

καράς: μαύρο άλογο.

καουτσουτέ καρούλια: τροχοί από καουτσούκ.

τημένη στην αρχή του σοκακιού, γωνιά με του Σκλαβούνου το σοκάκι.

Και μέσα στην καρότσα, η ομορφιά του κόσμου. Δυο μάτια πελώρια, φουντουκιά, ορθάνοιχτα, που τα ματόκλαδά τους αγγίζανε τα φρύδια και ισκιάζανε τα μάγουλα, και πιο κάτω, καταμεσής, ένα τριανταφυλλί μπουμπούκι. Αυτό ήταν το πρόσωπο. Κοντυλένια, μικροκαμωμένη, με θαλασσί μεταξωτό φουστάνι, άσπρα νταντελένια γάντια ίσαμε τον αγκώνα, κράταγε στο δεξί της χέρι ένα μεταξωτό θαλασσί ομπρέλινο, γαρνιρισμένο με άσπρο πιτσίλι* ολόγυρα. Το κράταγε ανοιχτό, αν και ο ήλιος είχε φύγει από το σοκάκι και φώτιζε μονάχα, πίσω της, τα κεραμίδια του δίπατου σπιτιού του Σκλαβούνου. Ένα ρόδινο συννεφά-

πιτσίλι: δαντελωτό ύφασμα.

κι, γελαστό, ήταν σταματημένο πάνωθές της, στο θαλασσί ουρανό. Κάτω από το φραμπαλά της μακριάς φούστας της, ξεπρόβαλε, συγκινητικό, ένα μικρούτσικο μαύρο λουστρινένιο γοβάκι λουικένζ*, κι αχνοξεχώριζε ο αστράγαλος, μέσ' από την άσπρη φιλντεκός* κάλτσα. Ω, άγγελε του Θεού, έλεγες, μέσα σου.

Ο Τζώνης έβγαλε την ανάσα του κι αργοσηκώθηκε από χάμω.

- Σς, σς, έκανε ο καρτσιέρης για να ησυχάσουνε οι δυο καράδες, που τινάζανε το κεφάλι τους, γιατί τσιμπούσανε οι αλογόμυγες.

Είκοσι με εικοσιδυό χρονώ κοπέ-

γοβάκι λουικένζ: σε σχέδιο Λουδοβίκου 15ου.

φιλντεκός: κάλτσα από σκοτσέζικο νήμα.

λα. Στη θαλασσιά τόκα* της ήτανε
μπηγμένη μια αιγκρέτα*, όχι όρθια,
λοξά, στο πλάι. Το φουστάνι της
γαρνιρισμένο με ό,τι απαιτούσε η
τελευταία μόδα, πλισεδάκια, φιο-
γκάκια, κορδελάκια, και στο στήθος,
δεξιά, κρεμότανε από μια χρυσή
καρφίτσα, με χρυσή αλυσιδίτσα, ένα
γυάλινο ρολογάκι, σφαιρικό, σε γυά-
λινη μπίλια, από κείνα, που σαν τα
κοιτάξεις από πίσω, βλέπεις ολάκε-
ρο το μηχανισμό, ροδούλες, πιστό-
νια, ζουμπερέκια, να γυρίζουνε και
να σαλεύουνε αδιάκοπα, ίδιο μικρο-
σκοπικό εργοστάσιο. Μια καμέα* με
μαλαματένιο δέσιμο, πιασμένη μ'

τόκα: γυναικείο καπελάκι.

αιγκρέτα: δέσμη από φτερά στο
καπέλο.

καμέα: κόσμημα από πολύτιμη
πέτρα εγχάρακτη.

ένα χαλκαδάκι από μια στενή μαύρη βελουδένια κορδελίτσα, στόλιζε το λαιμό της. Και κάτω από τα νταντελένια γάντια, σπιθοβολιές από δαχτυλίδια και βραχιόλια. Όλη μαζί, αλήθεια, είχε κάτι το πολύτιμο, πλασμένη από ακριβό υλικό. Βέβαια, δουλεμένο επιφανειακά, μα ωστόσο ακριβό, πανάκριβο.

Ολόγυρα στην καρότσα, μια λεπτή μυρωδιά ροδόσταμο.

- Ε, μαστρο-Γιάννη, τελειώνουμε; ρώτησε ο κυρ Σωτήρης.

- Ναι, σίγουρα. Μεθαύριο παραδίνομε.

- Ταμάμ*. Αυτές τις μέρες θα 'ρχομαι μαζί με την κυρία μου, για να βλέπει τα έργα μου – κι έπαιξε τη λέξη πάνω στη γλώσσα του σα να 'θελε

ταμάμ: επίρρ., (λ. αραβ.), στην ώρα, την κατάλληλη στιγμή.

να τη γευτεί.

Με τέτοια κυρία, δε μπορούσε παρά να 'ναι κι ο ίδιος κύριος – κατά κάποιο τρόπο. Φαίνεται πως οι δουλειές του, κι οι κομπίνες του με το Κονάκι, πηγαίνουνε περίφημα.

Ο κύριος Αλιφάντης ανέβηκε στη βικτόρια, κάθισε πλάι στην κυρία του, ο καροτσιέρης πλατάγισε τα χείλια του, και η καρότσα ξεκίνησε πάνω στα καουτσουτέ καρούλια της. Δεν είχανε μείνει περισσότερο από πέντε λεπτά. Η καρότσα ξεμάκραινε. Από πίσω, φαινότανε τ' ανοιχτό ομπρελίνο θαλασσί μες στο τριανταφυλλένιο δειλινό, που δεν είχε γυρίσει ακόμα στο μενεξελί. Εκείνο το ρόδινο συννεφάκι, λες και την ακολουθούσε.

Ο Τζώνης στεκότανε στην ίδια θέση, εκεί που είχε σηκωθεί. Τέλος, το πήρε απόφαση πως έφυγε η καρό-

τσα, και με αργή περπατησιά πήγε και κάθισε στο κατώφλι μιας πόρτας, στην αρχή του σοκακιού, εκεί που ερχότανε κάθετα το σοκάκι του Σκλαβούνου. Εκεί που ήτανε σταματημένη πρωτύτερα η καρότσα. Έβγαλε ασυναίσθητα τη φουσαρμόνικά του από την τσέπη του παντελονιού, κι αρχίνισε να παίζει. Σιγανά, διακριτικά, ψαχουλεύοντας, σα να μην ήταν βέβαιος για τα αισθήματά του ή για το πώς να τα εκφράσει. Πού και πού, ξέφευγε μια τρίλια* από κείνον τον πεταχτό σκοπό του Ζιζή ή της Ζιζής*. Οι γειτόνισσες βγήκανε στα παράθυρα.
- Τζώνη, για ποια μερακλώθηκες;

τρίλια: γρήγορος μουσικός ρυθμός.
ο Ζιζής: το μικρό ποντικάκι που συντρόφευε τον Τζώνη στην τρώγλη που έμενε.

- Τζώνη, μου κάνεις απιστίες;

- Τζώνη μου, θα σε περιμένω απόψε.

- Τζώνη, με θες γιαβουκλού* σου;

Τ' ωχρό του πρόσωπο γίνηκε παντζάρι. Είχε ξεχαστεί. Είχε ξεχάσει πως δε βρισκότανε στη μοναξιά του. Έχωσε τη φουσαρμόνικα στην τσέπη του και το 'βαλε στα πόδια, και πίσω του τον κυνηγούσανε τα γέλια κι οι φωνές.

Το άλλο πρωί, δεν πήγε να πιάσει δουλειά στο ντουσεμέ. Μονάχα το απογεματάκι, αφού πέρασε απ' το μπαρμπέρη και ξουρίστηκε –όχι τζάμπα, ο μπαρμπέρης πληρώθηκε βάζοντάς του ένα τσαλίμι*, που τον έστειλε τρικλίζοντας όξω από το

γιαβουκλού: (λ. τουρκ.), ερωμένη.

τσαλίμι: (λ. τουρκ.), επιδέξια

κίνηση παλαιστή, εδώ τρικλοποδιά.

μαγαζί– κι όταν πια ο ήλιος άφησε στον ίσκιο το κεπέγκι* του καρσινού* αχτάρη*, ο Τζώνης, φρεσκοξυρισμένος και με στριμμένο μουστάκι, ξανάπιασε το πόστο του στο κατώφλι εκείνου του σπιτιού, που ερχότανε ντουρσεκλίδικο* με του Σκλαβούνου το σοκάκι.

Σήμερα, ο Κοσ και Κα Αλιφάντη φτάσανε πιο νωρίς. Ο ίσκιος δεν είχε ακόμα ξεπεράσει τα πάνω παράθυρα του δίπατου σπιτιού. Ο κύριος Αλιφάντης κατέβηκε απ' την καρότσα και ζύγωσε το μαστρο-Γιάννη.

κεπέγκι: ξύλινο καταπέτασμα παραθύρου ή βιτρίνας, που όταν ανοίγει διπλώνει προς τα πάνω.

καρσινός: αντικρινός.

αχτάρης: (λ. τουρκ.), πωλητής αρωματικών φυτών και φαρμάκων.

ντουρσεκλίδικος: γωνιακός.

- Λοιπόν, τελεύομε αύριο;
- Τελέψαμε από σήμερα. Μονάχα, αύριο να κοπανίσουμε λιγάκι τις μαλτεζόπλακες με το σφυρί, για να θηλιάσουνε πιο στέρεα. Και το απογεματάκι, ας πούμε τέτοια ώρα, παραδίνομε το ντουσεμέ.
- Η άλλη άκρια, πέρα, εκεί που βρίσκει το χωματόδρομο, δεν έχει φόβο να λασκάρει;
- Έλα να δεις τι χτίσιμο της έκανα.
- Πάμε – και κινήσανε για κει.

Ο Τζώνης, στο κατώφλι του, αψηφώντας ολάκερη την πλάση, έβγαλε τη φουσαρμόνικα κι αρχίνισε να παίζει εκείνο τον πεταχτό σκοπό. Αυτόν είχε καταλήξει να διαλέξει, αφού παιδεύτηκε όλη νύχτα. Η αγάπη θέλει χαρά, όχι μελαγχολίες.

Η κυρία, μες στην καρότσα, ήτανε ντυμένη ολόιδια όπως χτες, φιογκάκια, κορδελάκια, πλισεδάκια, μόνο

πως όλα, φουστάνι, τόκα, ομπρελί-
νο, αντί θαλασσιά, ήτανε κίτρινο λε-
μονί. Κι εκείνο το συννεφάκι, ψηλά
στον ουρανό, γύριζε σήμερα στο
χρυσαφί. Καθότανε με το πρόσωπο
μισογυρισμένο προς τα εδώ, ακίνη-
τη κάτω απ' τ' ανοιχτό λεμονί ομπρε-
λίνο. Τα μεγάλα κουκλίστικα μάτια
της, φουντουκιά με χρυσαφιές κου-
κίδες, λες και κοιτάζανε δίχως να
βλέπουνε τίποτα, δίχως τίποτα ν'
αποτυπώνουν. Δε γύρισε να δει τον
Τζώνη, μπορεί και να μην άκουγε
τη φουσαρμόνικα. Τα πράγματα του
κόσμου περνούσανε πάνωθ' της
δίχως να την αγγίζουν. Τίποτα δε
σάλευε πάνω στο πρόσωπό της, τα
ματόφυλλά της δεν παίζανε ούτε
μια φορά. Έδινε την εντύπωση της
αυτάρκειας, της αυτοτέλειας – όπως
ταιριάζει να 'ναι η απόλυτη ομορ-
φιά. Δεν καμάρωνε, όχι, δεν καμά-

ρωνε: ήτανε σα να κοίταζε μέσα σ' ένα καθρέφτη και να διαπίστωνε, ψυχρά, τη μοναδικότητά της, έχοντας συναίσθηση πως δεν υπάρχει τίποτα το ενδιαφέρον περ' από τον εαυτό της. Όχι εγωισμός ή αυταρέσκεια: η ολοκλήρωση, το τέλειο, που δεν είχε καμιά επιθυμία. Κάτι σα Νιρβάνα*. Και στο μεταξύ, ο Τζώνης δος του κι έπαιζε τον πεταχτό σκοπό στη φουσαρμόνικα.

Ο κύριος Αλιφάντης είχε ξεμπερδέψει με την επιθεώρηση και ξαναγύρισε στην καρότσα.

- Όστε αύριο παραδίνομε, είπε του μαστρο-Γιάννη· Μπιτί*! –κι ύστερα στράφηκε στην κυρία του:– Μανταμίτσα, εσύ να κάνεις την πρώτη βόλτα στον καινούριο ντουσεμέ.

Νιρβάνα: κατάσταση ανυπαρξίας.
μπιτί: (λ. τουρκ.), τέλος, τελείωσε.

**Να τον εγκαινιάσεις. Να τον πατή-
σει το γουρλίδικο ποδαράκι σου.**

**Έπαιξε τα ματόφυλλά της, μια φο-
ρά. Κατέβηκε απ' τη βικτόρια, κρα-
τώντας στο δεξί της χέρι το ανοιχτό
ομπρελίνο, κι ανασηκώνοντας με το
ζερβί τη φούστα της, για να μη σέρ-
νεται χάμω η ουρά. Ξεκινήσανε μαζί,
φαρφουρένια* και λεπτοκαμωμένη
πλάι στον όγκο του άντρα της, σέρ-
νοντας πίσω της μια μυρωδιά ροδό-
σταμο. Η επιδερμίδα της, ήταν ά-
σπρη, γαλατένια, φοδραρισμένη ροζ.
Ο Τζώνης την παρακολουθούσε με
το μάτι, δίχως να σταματάει το παί-
ξιμο, που τώρα γίνηκε πιο πεταχτό,
σαν εμβατήριο. Στα παράθυρα οι
γειτόνισσες κουτσομπολεύανε, αφή-
νοντας τον Τζώνη στην ησυχία του.**

**φουρφουρένιος: κατασκευασμένος
από πορσελάνη.**

- Καλέ, γιατί κρατάει την ομπρέλα της ανοιχτή; Έφυγε ο ήλιος.
- Θα 'ναι η μόδα ως φαίνεται.
- Μισή πορτσιόνα*. Εφταμηνίτικια.
- Τι της ρέχτηκε*, κοτζάμ άντρας, και την πήρε;
- Τυχερά, κυρία Μερόπη μου.
- Γυναίκα του είναι ή μαντινούτα* του;
- Να τη φυσήξεις, θα πέσει χάμω.
- Νοστιμούλα, ωστόσο.
- Ας είν' καλά τα λούσα. Ντύσ' τηνε μ' ένα τσιτάκι, και σου λέω 'γώ.

Πήγανε κι ήρθανε, δίχως τίποτα να σαλέψει πάνω στο πρόσωπό της. Ανέβηκε στη βικτόρια, κοντυλένια,

πορτσιόνα: μερίδα.

τι της ρέχτηκε: τι της ορέχτηκε, τι της ζήλεψε.

μαντινούτα: αγαπητικιά.

μη μου άπτου*. Ξαφνικά, ο Τζώνης σταμάτησε να παίζει, σηκώθηκε, έβαλε τη φουσαρμόνικα στην τσέπη του, και, βιαστικά, πήγε στην καρότσα και γονάτισε με το ένα γόνατο μπρος στο μαρσπιέ*. Σήκωσε τα μάτια του στο πρόσωπό της.

- Vous permettez, madame*.

Έπαιξε τα ματόφυλλά της, μια φορά. Ο κύριος Αλιφάντης ξεκαρδίστηκε στα γέλια.

- Σήκω μωρέ! Δεν καταλαβαίνει φράγκικα η κυρία μου.

Ο Τζώνης, γονατιστός, χαμογέλασε με συγκατάβαση, σα να 'θελε να

μη μου άπτου: μη με αγγίζεις· μτφ. λεπτεπίλεπτος, ντελικάτος.

μαρσπιέ: (λ. γαλλ.), σκαλοπάτι της άμαξας, αναβατήρας.

vous permettez madame: (φρ. γαλλ.), επιτρέπετε, κυρία.

πει: εμένα, δε με ξεγελνάς, ή: εσύ
κοίταζε τη δουλειά σου, δε νιώθεις
από τέτοια.

- Vous permettez, n' est-ce pas,
madame;*

Και με το μανίκι του σφούγγισε τα
λουικένζ γοβάκια της, που είχανε α-
σπρίσει από τον άμμο. Ύστερα σηκώ-
θηκε, έκανε με αξιοπρέπεια μια ρε-
βερέντζα* και τραβήχτηκε πιο πέρα.
Τα ματόφυλλά της δεν ξαναπαίξανε.

- Κοίτα, κοίτα, κυρία Μερόπη μου.

- Τι έγινε; Τι έγινε;

- Της φίλησε τα ποδάρια.

- Ο λωλός; Ο λωλός;

- Ο λωλός. Ο Τζώνης.

- Άκουσες, κυρία Ζωή μου; Τσ' είπες,

**vous permettez, n'est pas, mada-
me?: επιτρέπετε, δεν είναι έτσι
κυρία;**

ρεβερέντζα: (λ. γαλλ.), υπόκλιση.

κούτσα μου* το μεγαλείο σου.

- Όχι, όχι.
- Το 'πε φράγκικα.
- Ο λωλός;
- Ο λωλός.
- Φράγκος είναι ή Ρωμιός;
- Ποιος; Ο λωλός;
- Ο λωλός.

Ο Παναής ο γιαπιτζής*, που είχε κάνει τη βόλτα του πάνω στην ταβέρνα, ήβαλε τη φούχτα του στο δεξί του αυτί:

**Αραμπάς περνά, σκόνη γί-νεταίαι,
σήκω το φου-στανάκι σου να μη
σκονί-ζεται.**

- Μερσί, μουσιού! φώναξε του Τζώνη ο κύριος Αλιφάντης και κάθισε

κούτσα: κούκλα.

γιαπιτζής: οικοδόμος.

πλάι στην κυρία του. - Ωρεμβουάρ
για αύριο, και με το μπαρδόν!

Διάβολε! δε θα του 'τρωγε το μάτι
με τα ψωροφράγκικά του, αυτός ο
ντιπ ζευζέκης*, ο λωλός.

Η καρότσα ξεκίνησε με συνοδεία
το χρυσαφί συννεφάκι.

Τα παιδιά τριγουρίζανε τον Τζώνη
κι αγναντεύανε να ξεμακραίνει τ' ο-
μπρελίνο, κίτρινο λεμονί μες στον
ίσκιο, στου Σκλαβούνου το σοκάκι.

Και η κυρία του Κου Αλιφάντη,
σαν έφτασε μαζί του μέσα στην κα-
ρότσα το άλλο δειλινό, είχε καρφι-
τσωμένα στο στήθος της, μαζί με την
αλυσιδίτσα του γυάλινου ρολογιού,
δυο αμπέρια* μ' ένα φυλλαράκι.
Σίγουρα τα φορούσε δίχως κανένα
νόημα, όπως δεν παίζουν και κανέ-

ζευζέκης: ανίκανος, μπουνταλάς.

αμπέρι: το άνθος της γαζίας.

να ρόλο σ' αυτή την ιστορία, εξόν περιγραφικό. Ή διακοσμητικό. Ταιριάζανε πολύ όμορφα με τ' ομπρελίνο και το φουστάνι της, και τα δυο μενεξελί ανοιχτό –φραμπαλαδάκια, κορδελάκια, φιογκάκια, πλισεδάκια– όπως και με το μενεξελί συννεφάκι ψηλά στον ουρανό, που είχε ξεμείνει εκεί, μια κι είχε πέσει το μελτέμι.

Ο κύριος Αλιφάντης, με τα μπλου του σήμερα, επίσημος, κατέβηκε απ' την καρότσα. Τον υποδέχτηκε ο Χατζή Σάββας.

- Μουχτάρ* εφέντη, σου παραδίνω τον ντουσεμέ. Γκιουζέλ*, ε;
- Άφεριμ*, άφεριμ.
- Έλα μαζί μου να τον επιθεωρήσεις.

μουχτάρ: (λ. τουρκ.), πρόεδρος της κοινότητας.

γκιουζέλ: (λ. τουρκ.), όμορφος.

άφεριμ: επίρρ., (λ. τουρκ.), μπράβο.

Πήγανε ώσαμε την άλλη άκρη και γυρίσανε, ανάμεσα σε μια διπλή παράταξη από ανοιχτά παράθυρα, μάτια και γλώσσες.

- Γκιουζέλ, ε; ξανάπε ο κύριος Αλιφάντης.

- Τσοκ* γκιουζέλ.

- Υπόγραψε πως τον παράλαβες.

Του 'δωσε ένα χαρτί με το σουλτανικό τουρά* και με τούρκικα γράμματα. Ο μουχτάρης έβγαλε από τη τσέπη μια μπρούτζινη σφραγίδα κι ένα μικρό ταμπόν. Το άνοιξε, πάτησε τη σφραγίδα στο μενεξελί μελάνι, ακούμπησε το χαρτί στη φούχτα του, για να 'ναι μαλακιά η επιφάνεια και να πιάσει το μελάνι, και βούλωσε την απόδειξη.

Τσοκ: (λ. τουρκ.) πολύ.

τουράς: (λ. τουρκ.), σουλτανικό μονόγραμμα.

Τα παιδιά του μαχαλά είχανε
τριγυρίσει την καρότσα και χαζεύα-
νε την ομορφιά του κόσμου. Τη χα-
ζεύανε μαγεμένα – κι ανήσυχα μαζί,
με καρδιοχτύπι, σα να 'χανε το
προαίσθημα πως κάτι θα 'παιρνε
μαζί της η κυρία, φεύγοντας απόψε
τελειωτικά. Νιώθανε προκαταβολι-
κά μια στέρηση. Εκείνη, όλο το διά-
στημα, καθισμένη μες στην καρό-
τσα, κάτω από τ' ανοιχτό μενεξελί
ομπρελίνο, κοίταζε τον εαυτό της,
με τα χρυσαφένια φουντουκιά της
μάτια στυλωμένα στο φανταστικό
καθρέφτη. Τα ματόφυλλά της δεν
παίξανε ούτε μια φορά.

- Ε, είπε ο κύριος Αλιφάντης, ανε-
βαίνοντας στην καρότσα, ανοιχτό-
καρδος όπως πάντα και διαχυτικός.
- Καροτσιέρη, τράβα τα λουριά!

Η καρότσα ξεκίνησε με καλπασμό.
Ο κ. Αλιφάντης κούναγε τα χέρια

του στ' αραδιασμένα παράθυρα,
δεξιά ζερβά:

- Γεια σας! Γεια σας! Καλορίζικος ο
καινούριος ντουσεμές!

Ξαφνικά, ο Τζώνης ο Χαρχάλας
ξεπετάχτηκε από κάπου κι αρχίνισε
να τρέχει πίσω από την καρότσα.
Το μενεξελί ομπρελίνο είχε ανακα-
τευτεί με το μενεξί σούρουπο του
σοκακιού.

Τα παιδιά αλαφιάσανε*. Δε τα 'χε
ξεγελάσει το προαίσθημά τους.

- Τζώνη! Τζώνη!

- Τζώνη! Γύρισε πίσω!

- Τζώνη!

Ο Τζώνης, μακροκάνης, έτρεχε
πίσω απ' την καρότσα μ' ανοιχτές
και γρήγορες δρασκελιές.

- Τζώνη! Τζώνη!

αλαφιάζω: τρομάζω.

Απ' το σοκάκι του Σκλαβούνου, η καρότσα έστριψε στο Χαλεπλί σοκάκι, ο Τζώνης δέκα μέτρα πίσω της. Σα φτάσανε στο ντουρσέκι* τα παιδιά και στρίψανε κι αυτά, είδανε την καρότσα και το Τζώνη στην άλλη άκρη του σοκακιού.

- Ίσα παιδιά!

Μονάχα ο Σταυράκης είπε:

- Εγώ δεν πάω – και γύρισε πίσω, μουρμουρίζοντας:

Καλά κάνει ο Τζώνης...

Η καρότσα έστριψε δεξιά. Είχε μεγαλώσει η απόσταση που τη χώριζε από το Τζώνη, μα ώσπου να πεις κίμινο έστριψε κι αυτός.

- Ίσα, παιδιά!

Η γραμμή των παιδιών αραίωσε κομπολόι. Μπροστά έτρεχε ο Γιακουμής. Στο κάτω ντουρσέκι του

ντουρσέκι: γωνία.

Χαλεπλί, σταμάτησε και κοίταξε δεξιά, στο Τσιβελί Ντουβάρι. Ούτε καρότσα φαινότανε, ούτε Τζώνης. Ούτε και το σοκάκι που έβγαλε λοξά στου Ζέρβα το φούρνο.

Φτάσανε και τ' άλλα παιδιά, ένα ένα.

- Τρεχάτε βρε! Γιατί σταθήκατε;**
- Πάει ο Τζώνης.**
- Πού πάει;**
- Έφυγε. Πέρα.**
- Μπορεί να ξαναγυρίσει.**

Μα όλα ξέρανε πως δε θα ξαναγύριζε ο Τζώνης. Πως δεν ξαναγυρίζεις από έναν κόσμο σαν αυτόν που πήγαινε ο Τζώνης.

Πήρανε το δρόμο πίσω για τ' Αλάνι*.

- Δε θα ξαναγυρίσει ο Τζώνης;**

αλάνι: ή αλάνα· ανοιχτός χώρος σε κατοικημένη περιοχή.

- Όχι, δε θα ξαναγυρίσει.
- Μπορεί να ξαναγυρίσει.
- Δε θα ξαναγυρίσει.

Ούτε ο Τζώνης θα ξαναγυρίσει, ούτε η ομορφιά του κόσμου. Πάει. Τέλεψε.

Στ' Αλάνι, τα κορίτσια, που παίζανε «λέγκε λέγκε ρεστερά*», σταματήσανε το παιχνίδι τους.

- Πού ήσασταν; Από πού γυρίζετε λαχανιασμένοι;
- Έφυγε ο Τζώνης.
- Ε, κι απέ;

Άπονα θηλυκά...

Κανένας δε ήξερε τι απόγινε ο Τζώνης. Ξεχάστηκε με τον καιρό. Πότε και πότε, τα παιδιά τον βάζανε στο νου τους, κοντά σ' αυτόν και την κοκώνα* μέσα στην καρότσα.

ρεστερά: παιδικό παιχνίδι.

κοκώνα: κυρία, κυρά.

Και οι εφημερίδες αγνοήσανε την εξαφάνιση του Τζώνη. Κι οι τρεις ελληνικές εφημερίδες, που βγαίνουν εκείνο τον καιρό. Δυο πρωινές και μια απογευματινή, που όλες κυκλοφορούσανε ωστόσο κατά τις τέσσερις μετά το μεσημέρι γενικά δισέλιδες. Ο γερο-καμπούρης εφημεριδοπώλης –τα παιδιά τον παίρνανε από πίσω και τον φωνάζανε «γαρδαρόμπα»– διαλαλούσε στα σοκάκια:

- Μεγάλη εφημερίς με σπουδαίας ειδήσεις!**

Και οι νοικοκυρές τον φωνάζανε στο σπίτι και του προσφέρανε παξιμαδάκι και καφέ. Ύστερα συνέχιζε το γύρο του:

- Μεγάλη εφημερίς με σπουδαίας ειδήσεις!**

«Με σπουδαίας ειδήσεις». Και όμως δε γράψανε τίποτε για την εξαφάνιση του Τζώνη, απασχολημένες

με τους καυγάδες τους και με άλλα σοβαρά ζητήματα. Να, λόγου χάρη, η πιο λογία από τις δυο πρωινές εφημερίδες είχε προκηρύξει εκείνες τις μέρες ένα διαγωνισμό που άφησε εποχή: «Εάν δεν ήσθε αυτό το οποίο είσθε, τι θα ηθέλατε να ήσθε;» Και βραβεύτηκε αυτή η απάντηση με το βαθύ νόημα: «Εάν δεν ήμην αυτό το οποίο είμαι, θα ήθελον να ήμην χρυσαλλίς περιιπταμένη από άνθους εις άνθος». Άφησε εποχή στην κοινωνία και σχολιαζότανε στα σαλόνια.

Όπως και να 'ναι, ο Τζώνης δεν ξαναφάνηκε στου Χατζηφράγκου.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί για τη νεαρή κυρία Αλιφάντη το χαρα-

κτηρισμό «η ομορφιά του κόσμου». Να επισημάνετε βασικά σημεία της περιγραφής που να δικαιολογούν την παραπάνω φράση.

2. Πώς αντιδρούν από την παρουσία της νεαρής κυρίας στο σοκάκι του Σκλαβούνου α) ο Τζώνης, β) τα παιδιά και γ) οι γυναίκες; Ποια συναισθήματα προκαλούν τις αντιδράσεις τους;

3. Γιατί ειδικά για το Τζώνη στάθηκε μοιραία η συνάντηση με την όμορφη κυρία;

4. Πώς δικαιολογείτε τη συμπάθεια που αισθάνονται τα αγόρια για τη μοίρα του Τζώνη;

5. Στο εισαγωγικό σημείωμα τονίζεται ότι το επεισόδιο έχει ενότητα. Να δικαιολογήσετε αυτή την παρατήρηση. (Προτού απαντήσετε να εξετάσετε τον τόπο του επεισοδίου, τη διάρκειά του και την εξέλιξή του).

Κοσμάς Πολίτης (1893-1974)

Φιλολογικό ψευδώνυμο του Πάρη Ταβελούδη. Γεννήθηκε στην Αθήνα. Όταν ήταν δυο χρονών η οικογένειά του εγκαταστάθηκε στη Σμύρνη. Α-πό εκεί ξαναγύρισε στην Ελλάδα μετά τη μικρασιατική καταστροφή. Τα μυθιστορήματά του διακρίνονται για την εκφραστική τους λεπτότητα και μια έντονη λυρική διάθεση· είναι πολύ διαποτισμένα από τα βιώματα της παιδικής του ηλικίας. Είναι ένας από τους πιο αξιόλογους πεζογράφους της γενιάς του '30. Έργα του: Λεμονοδάσος (1928), Εκάτη (1934), Ερόικα (1938), Τρεις Γυναίκες (1943), Το Γυρί (1945), Η Κορομηλιά (1955), Στου Χατζηφράγκου (1964) κ.ά. Ύστερα από το θάνατό του

**εκδόθηκε το μυθιστόρημα Τέρμα,
που ο συγγραφέας δεν πρόλαβε να
τελειώσει.**

**Ομαδική φωτογραφία λογοτεχνών
της γενιάς του '30. Διακρίνονται όρ-
θιοι από αριστερά οι: Θ. Πετσάλης,
Η. Βενέζης, Ο. Ελύτης, Γ. Σεφέρης,
Α. Καραντώνης, Στ. Ξεφλούδας και
Γ. Θεοτοκάς· καθιστοί οι: Αγγ. Τερ-
ζάκης, Κ.Θ. Δημαράς, Γ. Κατσίμπα-
λης, Κ. Πολίτης και Ανδρ. Εμπειρί-
κος.**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 6ου ΤΟΜΟΥ

Ν. Καββαδίας: Πούσι.....	5
Βιογραφικό σημείωμα	9
Ν. Εγγονόπουλος: Νέα περί του Θανάτου (Ποιήματα, εκδ. Κέδρος)	10
Βιογραφικό σημείωμα	13
Μελισσάνθη: Στη νύχτα που έρχεται (Ποιήματα Β', εκδ. των Φίλων).....	15
Βιογραφικό σημείωμα	18
Οδ. Ελύτης: Η τρελή ροδιά (Προσανατολισμοί, εκδ. Γαλαξίας).	20
[Στα χτήματα βαδίσσαμε όλη μέρα...] (εκδ. Γλάρος)	27
Η Μαρίνα των βράχων (Προσανατολισμοί, εκδ. Ίκαρος)....	31
Το Άξιον Εστί (εκδ. Κέδρος)	44

Ο Ύπνος των γενναίων	52
Βιογραφικό σημείωμα	60
Νικηφ. Βρεττάκος:	
Της Σπάρτης οι πορτοκαλιές.....	64
Δυο μητέρες νομίζουν ότι είναι μόνες στον κόσμο (Εκλογή, εκδ. Θεμέλιο).....	66
Ο Κορυδαλλός του πρωινού (Το βιβλίο της Μαργαρίτας).....	69
Ειρήνη.....	73
Βιογραφικό σημείωμα	75

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Η πεζογραφία του Μεσοπολέμου

Εισαγωγή	78
Στρ. Μυριβήλης: Η ζωή εν τάφω (εκδ. Φίλων του Βιβλίου).....	83
Η μυστική παπαρούνα.....	86

Ζάβαλη μάικω	95
Τοπίο (Το πράσινο βιβλίο, εκδ. Εστίας).....	107
Βιογραφικό σημείωμα	121
Κοσμάς Πολίτης: Στου Χατζηφράγκου (εκδ. Καραβίας)	124
Βιογραφικό σημείωμα	159

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.